Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 29 (10926) | 1979 чылдың февраль 3, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеН | Өртээ 2 коп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының Националдар Совединге РСФСР-ден соңгулдалар талазы-биле соңгулда комиссиязында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының Националдар Совединге РСФСР-ден соңгулдалар талазы-биле соңгулда комиссиязының разчеглиг хуралы февраль 1-де Москвага Н. А. Злобиниң даргалаашкыны-биле бооп эрткен.

Чечен-Ингуш АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Х. Х. Боковтуң, улус Советтериниң Алтай край Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы В. Н. Раевскийниң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының Националдар Совединге РСФСР-ден соңгулдалар талазы-биле Иванов болгаш Омск округ соңгулда комиссияларының даргалары М. Г. Солдатикованың болгаш Н. Н. Сердюктуң ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткелдиң чоруп турарының дугайында плеткелдерин дыннаан.

Россия Федерациязында соңгулдаларга белеткел совет кижилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кодүрлүүшкүнүнүң, СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль болгаш ноябрь (1978 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, 1979 чылдың болгаш бүгү онгу беш чылдың планнарын күүседирин дээш кызымаккай демиселиниң үезинде бооп турарын комиссияның хуралынга демдеглээн. Соңгулдаларга белеткелдериниң бүгү-ле организаетыг хемчеглери ССРЭ Конституциязынга болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Хоойлуга бүрүн дүүштүр чоруп турар.

Шынчы ленинчи, амгы үениң шылгараалгай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневги Россия Федерациязының ажылчы чоннары депутатка боттарының бирги кандидады кылдыр адаарга, округ соңгулда комиссиялары бүрүткээн. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннерин болгаш кежигүнге кандидаттарны, СЭКП ТК-ның секретарларын депутатка кандидаттар кылдыр бүрүткээн. ССРЭ-ниң Дээди Совединге ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарының, улусчу интеллигенциянның эң дээре төлөөлекчилери депшитккеннер.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Х. П. Непковтуң соңгулда участоктарын болгаш участоктарының соңгулда комиссияларын тургусканының дугайында дыңнадыын комиссиягга коргеН. (СЭТА).

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер! Совет Эвилелиниң хамаатылары!

1979 чылдың март 4-те ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттарны соңгуур. Бо дээрге— чурттуң амыдыралынга чугула болуушкун.

Соңгулда кампаниязы политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кодүрлүүшкүнүнүң байдалынга эртип, Коммунистиг партияны долгандыр ажылчы чоннарның сырый каттыжышкынын, оон иштики болгаш даштыкы политиказын бүгү улустуң үүлдүгүнүң база ишин-биле деткип турарын херечилеп турар.

СЭКП, мурнудагызында ышкаш, соңгулдаларже партия кежигүннери эвестер-биле сырый эвилелдиг чоруп орар. Коммунистериң болгаш партия кежигүннери эвестериң блогу партияның болгаш улустуң бузулбас чаңгыс эвин көргүзүп турар. Бо чаңгыс эп—бистиң бүгү чедиишкиннеривистиң үндезини, коммунизмниң долу типилелгезиниң магадылалы.

Ажылчы чоннар-биле сүмележири, массаларның коллективтиг дуржулгазынга, чогаадыкчы инициативазынга болгаш угаан-медерелинге даянары — партияның ленинчи чаңчылы. Бөгүн, совет улуска кыйгырыг үндүрүп тура, ССРЭ-ниң Дээди Совединге мооң мурнунда болган соңгулдаларның соөлүнде үеде чурттуң хөгжүлдезиниң түңнелдериниң дугайын илеткээри, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң чугула сорулгаларынга кичээнгейин мөөңнээри чугула деп СЭКП Төп Комитеди санап тур.

Бо чылдарның дургузында чурттуң амыдыралынга кайгамчыктыг болуушкуннар болган. Коммунистиг тургузуушкунуң өндүр улуг программазын ажылдап кылган СЭКП-ниң XXV съездизи болган. ССРЭ-ниң Дээди Соведи чонуң күзел-соруун илергейлеп, чаа Конституцияны — бүгү улустуң социалистиг күрүнезиниң Үндезин Хоойлуун хүлээп алган. Социализмниң бүгү-делегей төөгүлүг чедиишкиннериниң бүзүреддиг херечиин болза, Улуг Октябрьның 60 чыл оюн байырлап эртиргена болур.

Делегейде эң баштайгы сайзыраңгай социализм нинтилелин бистиң чуртувуска тургусканынга шуптувус чоргаарланың турар бис. Бо типилелге — хөй миллион массаларның кайгамчык улуг күжеңиишкиннериниң түңнели болур. Ында — совет кижилериң бүгү салгалдарының угаан-медерели болгаш күш-ажылы, дидим болгаш маадырлыг чоруу, билим болгаш дуржулгазы кирип турар. Төрөөн чурттуң чедиишкиннери бистиң чүректеривисти бүзүрел-биле чалгынаалдырыр, чаа-чаа типилелгелерже хей-аът киирип турар.

Эштер соңгукчулар!

Бистиң улуузувус СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң шиитпирлерин боттаңдырбышаан, бүдүрүкчү күштерни хөгжүдеринге дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган. Совет кижилериң күш-ажылы-биле чоннуң чаагай чоруунуң өзүлдезинин, чурттуң камгаланыр аргазын чогуур деңнелге тургузарының кол фактору — экономиканың бүрүнгаар хөгжүлдезин хандырып турар кайгамчык улуг бүдүрүлге күчүзүн тургускан.

Социалистиг индустрия шапкын хөгжүп турар. 1974—1978 чылдарда үлетпүр продукциязын эрткен беш чылга бодаарга 1,4 катап хөйну бүдүргеН. Бо өзүлденің бештиң дөрт кезин хирезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле чедип алган.

Төрөөн чурттуң нинти хевирн чаартынып турар. 1344 улуг бүдүрүлгелерни ажылгалга киирген. Оларның аразында — КамАЗ болгаш «Атоммаш», Арменияның, Ленинградтың болгаш Чернобыльскиниң атомнуг электри станциялары, Усть-Илим болгаш Токтогул ГЭС-тер, Оренбурггың газ комплекизи болгаш Лебединовуң даг-ажыглал комбинады, Могилевта торгу аргыыр комбинат, Тираспольдуң болгаш Шахтының хөвең-саазын комбиноттары, Курскиниң алгы заводу бар. Техниктиг дешилгени тодарадын турар аныдларны хөгжүдеринче, одалга-энергетика баазазын быжыглаарынче, улуг девискээр-бүдүрүлге комплекстерин, түңнүңдаа мурнунда оларны Уралга, Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чүкке тургузарынче угланган партияның салган сорулгалары чайгылыш чок күүсеттинип турар. Байкал-Амур магистралын шалыпчы тудуп турар.

Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге оны шиңгээдип ап, мурнакчы техниктиг үндезинге бүдүрүлгелерни чаарты кылырын база эде дериирин чорудуп турар. Үлетпүр продукциязының 16 муң ажыг чаа хевирлерин шиңгээдип алган болгаш массалыг бүдүрүп эгелээн.

Көдээ ажыл-агый чайгылыш чок хөгжүп турар. Ону экономиканың бедик сайзыраңгай сектору кылдыр хөгжүдер талазы-биле улуг хемчеглерни боттаңдырып турар. Көдээ ажыл-агыйны энергия-биле хандырары бүдүн чартык катап өскен. Черия химизаставрын болгаш мелиорастаарын улуг хемчээлге чорудун турар. РСФСР-ниң Кара эвес хөрөөнүүг зоназын сайзырадыры бүгү улустуң хөрөө апарган.

1978 чылдың дүжүлү дээш бүгү улустуң демисели улуг типилелге-биле доозулган — 235 миллион тонна тарааны эң баштай ажаап алган бис. Кур черлериң ажыл-агыйлары тараа бүдүрериниге улуг улугну киирип турар. Мал ажылын улам хөгжүдериниң эки үндезинин тургускан.

Партия, чедип алган үүлдерни демдеглевишаан, оон-биле кады четпестерни, шиитпирлеттинмээн айтырыгларны база көрүп турар. Капитал тудугну дыка экижидер, металлга болгаш одаар үүлге, көдээ ажыл-агый продукцияларына чурттуң өзүн турар хереглелин долу хандырар, транспорттуң ажылын сайзыраңгайжыдар, план, технология болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, бүгү-ле үүлдерни камнаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер ужурлуг бис.

Партияның болгаш улустуң эолчеглиг сорулгаларын СЭКП ТК-ның июль болгаш ноябрь (1978 ч.) Пленумнарына, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга бүгү талалыг чугаалажын көрген. Бистиң экономикавыстың улам ыңайгы хөгжүлдезиниң болгаш чоннуң материалдыг база культурлуг чаагай чоруунуң өзүлдезиниң чугула угланышкыннарын Пленумнарның шиитпирлеринде, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугааларында тодаратКан. Оларны боттаңдырары — партия, совет, ажыл-агый болгаш хей-нинти организацияларының, коллектив бүрүзүнүң, совет кижи бүрүзүнүң бирги чергелиг чугула хүлээлгези болур.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларны күш-ажылчы чаа-чаа типилелгелер-биле уткуурунче хоорайларның болгаш кодээниң бүгү ажыл-ишчилерин СЭКП Төп Комитеди кыйгырыр тур. 1979 чылды шалыпчы күш-ажылдың чылы болдурары, бо чылдың болгаш нинти онгу беш чылдың планнарын чедиишкиниг күүседири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыры — бистиң дайынчы кыйгырыывыс.

Партияның экономиктиг стратегиязының кол угланышкыны бүдүрүлгениң ажыктын болгаш ажылдың шынарын бедидери улус ажыл-агыйының бүгү адырларын чайгылыш чок көдүрери бооп келген болгаш болур-даа. Совет кижилер коммунистериң болгаш партия кежигүнү эвестериң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынны өерип тура, бистиң Төрөөн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам ыңай быжыглаары дээш база бадылаарлар.

Эштер соңгукчулар!

Социалистиг бүдүрүлгениң дээди сорулгазы — совет кижилерни өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин улам долу хандырары болур.

Экономиканы хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннер ажылчы чоннарның амыдырал деңнелиниң өзүлдезинге чаагай салдарны чедиргеН социал чамык улуг хемчеглерни боттаңдырар арганы бергеН. Сөөлгү соңгулдалар соонда чоннуң кижи бүрүзүнге онаштыр боттуг орулга 20 хуу өскен. Ажылчынарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири 19 хуу, а колхозчуларның күш-ажыл төлевири — 26 хуу өскен. Пенсия хандырылгазы экижээн. Хереглелдиң нинтилел фондузундан бир кижиге онаштыр чылда төлевир 312 рубль турганындан 404 рубль чедир өскен.

Чурталга тудуун улуг хемчээлге чорудун турар. 54 миллион кижи чаа бажыңнарже көжүп киргеН. Бисте квартира хөлезизи эң чиик болгаш бежен ажыг чылларда өскерилге чок бооп келгеН.

СЭКП-ниң болгаш күрүнениң кол сагыш човаашкынының бирээзи— совет кижилериң кадыын камгалаары. Эмнелелериң болгаш поликлиникаларның, курорттарның, дыштанылга бажыңнарының болгаш пансионаттарның четкиан калбарын турар. Күш-культура болгаш спорт хөгжүн, Москвага болур Олимпиада-80-ге белеткелдер идепкейлиг чоруп турар.

Ажылчы чоннарның чаагай чоруунуң доктаамал өзүлдезин—бистиң амыдыралывыстың боттуг үүлү болур. Оон-биле кады чамдык аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарына хереглелерни чедир хандырбайн турар, ынчангаН продукцияларның шынарын улам бедидери, оон ассортиментизин калбартыры, чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидери негеттинип турар. Партия болгаш күрүне бо айтырыларны шиитпирлээрин чедип ап турар, ажылчы чоннарны эргежок чугула барааннар-биле улам долу хандырарының болгаш ачы-дуза чедирениң хемчеглерин ап турар.

Чоннуң эрге-ажыктары, оон чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкыны—Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазында кол үүл-дүр. Коммунистериң болгаш партия кежигүнү эвестериң блогунуң кандидаттары дээш бадылаары—совет кижилериң амыдыралының деңнелин улам ыңай бедидери дээш, өг-бүле бүрүзүнүң чаагай байдалының өзүлдези дээш бадылаар дээни-дир.

Эргим соңгукчулар!

Совет Эвилелинде эртем, өөредилге, культура чайгылыш чок хөгжүп турар. Чурттуң эртем күүзү өскеН. Математикага, физикага, химияга, биологияга болгаш билигленің өске-даа хей-хей адырларына бистиң чедиишкиннеривис бүгү делегейге эки билдингир. Эртемниң бүдүрүлге-биле харылзаазы быжыгын турар. Маадырлыг совет космонавтыларның үргүлчүлелиниң талазы-биле рекорд ужудуушкунары Ада-чурттуң эртеминиң болгаш техниказының өзүлүг типилелгези болган. Акы-дуңма чурттарның төлөөлекчилери киржилелиг каттышкан экипажтар Чер чоогунуң орбитазынга бир-ле дугаарында ажыдаан. Коммунистиг тургузуушкунуң чугула айтырыгларын шинчилээринге нинтилел эртемниериниң ролю улам өзүп орар.

Улус өөредилгениң системазы сайзыраңгайжыр турар. Аныяктарның бүгү-нинти өөредилгезин боттаңдырганы социал улуг ужур-дузалыг болуушкун болу берген. Оргумак профессионал-техниктиг училищелериниң саны ийи чартык ажыг катап өскен. 95 ажыг миллион кижи бистиң чуртувуста өөредилгениң бүгү хевирлеринде хаара туттунган.

Культура хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Ажылчы чоннарның калбак массалары культура тургузуушкунунга идепкейлиг киржип турар. Литератураның болгаш уран үүлдүң коммунистиг чаагай буянныг идеалдарны, эки мөзүнүң принциптерин бадыткаан чаа чогаалдары тургустунган.

Бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң шиитпирлиг үүлү—ажылчы чоннарның коммунистиг бүзүрелиниң өзүлдези. «Күрүне болза массаларның медерелдиг чоруу-биле күштүг. Массалар бүгү үүлдерни билип, бүгү-ле үүлдериниң дугайын тодарады чугаалажып база бүгү-ле үүлдерни медерелдиг өзү-биле кылын турар апарганда күрүне күштүг» деп В. И. Ленин онзалап демдеглеН чораан. ЫнчангаН партия идеологтуг ажылды, коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу—чаа кижини кижизидерин аажок улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар.

Кижиниң бүгү талалыг сайзыралының дугайында, өдейнижизилгелиг ажылды доктаамал сайзыраңгайжыдар дугайында партия мооН соңгаар-даа могаг чок сагыш салыр. Коммунистериң болгаш партия кежигүнү эвестериң блогунуң кандидаттары дээш бадылаары—чурттуң угаан-бодал амыдыралының улам ыңайгы чечектелиишкини дээш бадылаар дээни-дир.

Коммунистиг партия бистиң нинтилеливистиң социал-политиктиг хөгжүлдезиниң, демократияны сайзыраңгайжыдарының, нинтилелдиң болгаш күрүненің херектерин эргелеН башкарарынга массаларны калбаа-биле хандыкпыдарының айтырыгларынче кошкан дивес кичээнгейин салып турар.

ССРЭ-ниң социал үндезини болуп турар ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаН улусчу интеллигенцияның бүзүлбас эвилели улам быжыг болгаН чайгылыш чок апарган. Бүгү ангыларның болгаН социал бөлүктериниң чоокшулажышкыны болуп, бистиң нинтилеливистиң социал чаңгыс аай болуру өзүп, оон мораль-политиктиг чаңгыс эвин улам быжыгын турар.

Партияның ленинчи национал политиказын боттаңдырарынга чаа-чаа чедиишкиннер чедип алдынган. Эвилелдешкен болгаН автономнуг бүгү-де республикаларның экономиктиг болгаН социал хөгжүлдезиниң деңнели чайгылыш чок бедип турар. Совет патриотизмниң болгаН интернационализмниң сорук киирикчи идеялары кижилериң медерелинче улам хапылан киргеН. Чаңгыс аай совет социалистиг культура болбушаан, кайы-кайызын байлакшыткан национал культуралар чырыткыландыр чечектелип турар. Чурттуң бүгү нацияларын болгаН бичe улустарын бүгү талалыг хөгжүдеринче база чоокшулаштырарынче угланган шугумну Коммунистиг партия соон соңгаар-даа чорудар, акы-дуңма улустарның улуг болгаН бузулбас найыралын, чаңгыс аай, күүлүг Совет Эвилелин быжыглаар.

Ленинниң сөстерин өзүгаар алырга, кезээде кызыы, ийи арыныг, мегечи, чагдынчак, кезээде байларга демократия, ядыыларга хоозун-мего чүве болуп артар буржуаз демократиядан социалистиг демократияның маргыш чок артык күштерлиин амыдырал бадыткаН турар. Капиталдан делегейиндe кижини кижи молчүүр чорук күштелин, ажылчы чоннарның эргелерин үргүлчү дора көрүп турар, экономиктиг кризис, инфляция, ажыл чокталыр хоочурал илдең костүп турар. Кадыг-дерзин чорук болгаН кара туразында аажылаашкынар, күш-ажылдың кижилериниң салым-хуузун хамаан чок көөр чоруктар, нинтилелдиң мөзү-шыварының кудулаашкыны—амгы үениң буржуаз нинтилелинге мөзүлеш үүлдер ол-дур. Капитализмни хостуг нинтилел кылдыр көрүзер дээр ораддажышкынар ынчангаН шуут-ла чүдекбужар кылдыр көстүп турар. Капитализм—кижиниң эргелериниң базып турар нинтилел-дир. Ол—келир үезин чок нинтилел-дир.

Кижиниң эргелериниң болгаН хосталгаларының тугу—социализмниң тугу-дур. Харын чүгле социализмниң үезинде демократия төөгүде бир-ле дугаарында чоннуң эргелерин чыгырганы болгаН чоннуу апаар. Кижилериң хамааты болгаН политиктиг деңнергезин, кижиниң өзүлүг хостуг эргешлээзин чүгле социализм идегелдиг магадылап бээр. Нинтилел амыдыралының бүгү талаларынга демократияның принциптерин чүгле социализм бадыткаар.

Хамаатыларның социал-экономиктиг, политиктиг болгаН хууда эргелерин база хосталгаларын ССРЭ-ниң чаа Конституциязы дыка калбарткан болгаН байыткан. Оон-биле ыңы совет кижилерге эргелер хүлээлгелерден, хосталга—хамаатылар харысалгадан, хууда эргe-ажыктар—нинтилел эргеажыктарындан чарылбас холбаалыг.

Бистиң тургузуувустуң демократчызын ССРЭ-ниң политиктиг үндезини болуп турар улус депутаттарының Советтери боттарының ажыл-чорудулгазында улам долу сиңниктирип турар. Чаа Конституцияны хүлээп алганы-биле Советтернің ажылы улам бедик чадаже көдүрүлген. Ажыл-агый болгаН культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринге еларның ролю өзүп турар. Советтериң миллион-миллион депутаттары, активчилери чоннуң ортузунга үргүлчү ажылдап, күрүнени эргелеп-башкарарының школазын эртип турар.

Профэвилелдериниң, комсомолдуң, бүгү массалыг организацияларның, күш-ажылчы коллективтериниң идепкейин бүгү хемчег-биле бедидерин, шүгүмүүлелди болгаН бот-шүгүмчүлелди калбартырын, хей-нинтиниң санал-оналын кичээнгейлиг өөренип, ажылчы чоннарның хереглелдерин болгаН негелделерин эвилел көөрүн партия бодунуң хүлээлгезин кылдыр көрүп турар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязынга үндезилээн, хоойлужудулга ажылдарының калбак программазын чуртта боттаңдырын турар, улусчу контрольду күштелдирер, күрүненің сагылга-чурумун, хоойлу-дүрүмнерин болгаН эргe корум-чурумун эң шыңгыы сагыыр талазы-биле дээштиг хемчеглерин ап турар.

Нинтилелдиң политиктиг системазын сайзыраңгайжыдар дугайында Коммунистиг партия мооН соңгаар-даа кошкан дивес сагыш салыр. Коммунистериң болгаН партия кежигүнү эвестериң блогунуң кандидаттары дээш бадылаары—совет улустуң чаңгыс эвин болгаН сырый каттыжышкынын улам ыңай быжыглаар дээш, социалистиг улусчу эргечагырганы чайгылыш чок хөгжүдер дээш бадылаар дээни-дир.

Эштер соңгукчулар!

Бистиң бар чоруур оруувус—шын, ленинчи орук дээрзин бистиң тургузукчу ажыл-ижижистиң бүгү дуржулгазы бадыткан турар. Ол орукка чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр программа болур сорулгаларны боттаңдырарын хандырар төлөөде, **сайзыраңгай социалистиг арганы долу ажыглаар** херек. Ол арганы боттаңдырарынга идепкейлиг киржири—коммунистериң, комсомолчуларның, бүгү совет кижилериниң хереө.

Совет кижи бүрүзү коммунистиг бүзүрелди, идепкейлиг өмдыралчы турушту, белен болур чорукту, тура-сорукту болгаН коммунизмни тургузуп билир чорукту;

күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажыктыг чорукту болгаН шынарны бедилер дээш чүткүлдүг демисежирин, нинти ажылхерек дээш кайы-кайызынлан негелделиг болгаН харысалгалыг болур чорукту бедидерин, коллективизмниң болгаН эш-өзүзүнүң байдалын хөгжүдерин;

билиглерни, эртемниң болгаН техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы шудургу шиңгээдип алырын, бодунуң профессионал мергежилин сайзыраңгайжыдарын, инициативазын болгаН чаартыкчы чоруун илередирин;

бүгү-ле үүлдерге чүрттуң өөрү кылдыр бодаттынарын, чоннуң байлаан чөп ажыглаарын, килограмм тараа, металл, одаар үүл бүрүзүн кампаарын, төрөөн бойдузун камгалаарын бодунга чаңчыктырын алган турарын СЭКП Төп Комитеди амыдыралчы чугула кылдыр санап турар.

Нинтилелдиң экономиктиг, эртем-техниктиг болгаН угаан-бодал күчүзүн улам-на ажыктыг кылдыр ажыглаарынче маадырлыг ажылчын ангының, алдарлыг колхозчу тараачынарның, улусчу интеллигенцияның, бүгү совет кижилерин Коммунистиг партия кыйгырын тур. Коммунистериң болгаН партия кежигүнү эвестериң блогунуң кандидаттары дээш бадылаары—бистиң Төрөөн чуртувустуң чаа-чаа чечектелиишкини дээш, оон коммунизмче бурунгаар типилелгелиг шимчээшкини дээш бадылаар дээни-дир.

Эргим хөрөөженнер! Советтер чуртунуң алдарлыг кыстары!

Совет улустуң чедиишкиннеринге болгаН типилелгелериниге силерниң салымышкынарыңар өндүр улуг. Ажыл-ишчи хөрөөженнер, не-хөрөөженнер дугайында доктаамал сагыш салыышкыны—бистиң нинтилеливистиң маргыш чок хоойлузу. Бүдүрүлгечи болгаН хей-нинтичи ажыл-чорудулгазын ургуларны кижизидери-биле, өг-бүле дугайында сагыш салыышкыны-биле холбаар калбак аргаларны хөрөөженнерге тыпсын турар. Партия биле күрүне хөрөөженнериң күш-ажылының болгаН амыдырал-чурталгазының байдалдарын улам ыңай экижилер, нинтилел-политиктиг амыдыралга оларның ролюн улам ыңай бедидерин хандырар.

Комсомолчулар, оолдар болгаН кыстар!

Силер—улуг салгалдарның маадырлыг ажыл-хереткериниң салгакчылары болгаН уламчылакчылары силер. Ленинчи комсомол, совет аныяктар ажыл-агый болгаН культура тургузуушкунунуң шалыпчы участоктарынга кезээде туржуп турар. Миллион-миллион аныяк кижилер соңгулдаларга бир-ле дугаарында киржир. Комсомолчулар, оолдар болгаН кыстар кезээде база бүгү үүлдерге ленинчи чагыларны эдерип салгаар, Совет Эвилелиниң хамаатызының бедик адын төлептиг эдилээр хүлээлгедиг.

Революцияның, дайынның болгаН күш-ажылдың хүндүлүг хоочуннары!

Төрөөн чуртка, партияга кызыгаар чок бердингеН чоруунар-биле чоннуң бедик хүндүткелин чедип алган силер. Силерниң дыка хөйнер ажылын үргүлчүлеп, хей-нинти ажылынга, ургулар кижизидилгезинге киржип турар. Хоочуннар дугайында сагыш салыышкын партияның болгаН күрүненің социал политиказында чугула ферин эзлеп турар.

Совет хөрөөженнер, аныяктар, бистиң хоочуннарывыс боттарының бадылаашкыннарын коммунистериң болгаН партия кежигүнү эвестериң блогунуң кандидаттары дээш берип, политиктиг бедик медерелдиин, коммунистиг тургузуушкунуң нинти хөрөөнге төлептиг улуг-хуузун кипрер чүткүлдүн көргүзер дээрзинге бүзүрелин СЭКП Төп Комитеди илергейлеп тур.

Эштер соңгукчулар!

Коммунистиг тургузуушкунга тайбың байдалдарны хандырарынга бүгү-ле эргежок чугула үүлдерни СЭКП кылып келген болгаН кылын турар.

Социализм биле тайбың чарылбас тудуш холбаалыг. Тайбың дугайында ленинчи декреттен эгелээн бистиң хүнеривиске чедир Советтер чуртунуң даштыкы политиказының тайбыцга ынакшыл сиңиккеН. Фашизмге ужур демиселге бодунуң 20 миллион оолдарын болгаН кыстарын чидиргеН бистиң чонуувус дайын деп чүл дээрзин эки билир. ЫнчангаН быжыг тайбыңны камгалаН арттырарындан артык ыдыктыг херек бисте чок!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң кодүрүп үндүргеН Тайбының программазын база тайбың болгаН делегейге ыды ажылдажылга дээш, улустарның хосталгаары болгаН хамаарышпас чоруу дээш улам ыңайгы демисел талазы-биле партияның XXV съездизиниң түүлдүг деп көргеН Программазын партия биле Совет күрүне амыдырында чүткүлдүг болгаН чедиишкиниг боттаңдырын турар. Чер кырында тайбың улам идегелдиг, а бистиң чуртувустуң делегей байдалы ам кажаргызыдан-даа артык быжыг апарган. Планетаның бүгү депшилгелиг күштери ССРЭ-ниң даштыкы политиказын түүлдүзүнүн, аңаа өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

Бүгү-нинти тайбыцны быжыглаарынче, чавырыылдырышкынны ханыладырынче, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырынче болгаН чепсеглениишкинин дүжүреринче, яны-бүрү нинтилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың догунаашкынының принциптерин бадыткаарынче угланган боттуг чугула саналдарны Совет Эвилели киргеН. Империалистериң болгаН Пекиниң удуртукчуларының делегей байдалын чидиглендирер, төөгүнүң чорудуушкунун «соок дайынче» дедир тырттар дээн ораддажышкынарынга улуг шиитпирлиг демиселди ССРЭ чорудун турар. Тайбыңче партияның күзел-соруу, совет улустуң күзел-соруу—чайгылыш чок.

Делегей социализминиң туружу быжыкаН. Совет Эвилелиниң, акы-дуңма чурттарның бүгү талалыг дузаламчыны болгаН деткимчени көргүзүп келгени болгаН көргүзүп турары Вьетнамның маадырлыг улузуйуң тилилелгези төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкун болган. Социалистиг чурттарның ог-бүлезинге Лаостың улузу кирген. Социалистиг дем каттыштырылгазын улам быжыглаарынга кол үүл болза, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг Консультативтиг Комитединиң чөвүлел хуралы, акы-дуңма партиялар болгаН күрүнелер удуртукчуларының Крымга ужуражышкынары болур.

Советтер чуту — бодунуң хосталгазы болгаН хамаарышпас чоруу дээш демиселди чорудун турар Азияның, Африканың болгаН Латин Американың улустарының ышнчы болгаН идегелдиг өөнүү. Революстут-демократтыг чаартыгларның оруунче кирген Анголаның, Эфиопилиның, Афганистанның, Кампучияның болгаН өске-даа чурттарның улустарынга эп-сеткил каттыштырылгазын болгаН деткимчени илергейлен турар бис.

СЭКП ақы-дуңма партиялар-биле харылзааларны хөгжүдүп, марксизм-ленинизмниң болгаН пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге үндезилээн,ديلегейнің коммунистиг болгаН ажылчын шимчээшкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарынга дузалап турар.

Партия мооН соңгаар-даа делегейге калбак кады ажылдажылга дээш, амгы үениң революстут, дешилгелиг бүгү күштерни сырый каттыштырар дээш туржур. Коммунистериң болгаН партия кежигүннери эвестериң блогунуң кандидаттары дээш бадылаары—бистиң аас-кежиктиг амыдыралывыс дээш, Чер кырынга тайбың дээш бадылаары дээни-дир.

Коммунистиг партия болгаН Совет күрүне тайбынга ынаашылдыг даштыкы политиканы чайгылыш чок чоруттушаан, оон-биле кады чурттуң камгаланыр күчүзүн болгаН оон маадырлыг Чепсектиг Күштерин быжыглаарынче кошкан дивес кичээнгейин угландырын турар. Армияның болгаН Флоттуң маадырлыг дайынчылары бодунуң патриоттуг болгаН интернационалчы хүлээлгезин мооН соңгаар-даа төлептиг күүседир, дайынчы белеткелин бүгү тала-биле бедидер, социализмниң революстут чаалаН алышкынарының камгалалынга серемчилелдиг туржур дээрзинге партия бүзүрел турар.

Коммунистериң болгаН партия кежигүннери эвестериң блогунуң кандидаттары дээш боттарыңарның бадылаашкынарында бээриңерже силерни, алдарлыг совет дайынчыларны СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур. Силер оон-биле Коммунистиг партияга, социалистиг Төрөөн чуртуңарга кызыгаар чок бердингениңерни база катап илергейлээр силер!

Эштер соңгукчулар!

Бистиң бүгү чедиишкиннеривис болгаН типилелгеривис—совет нинтилелдиң удуртукчу болгаН башкарыкты күжү—Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан. Партияның ролю болгаН ат-алдары өскен, оон массалар-биле харылзааазы калбарган болгаН быжыыкан. СЭКП долу чогаадыкчы күш болгаН энергия-биле бодунуң XXVI съездизинче уткуштур чоруп орар.

Партия марксизм-ленинизмниң өөредиин удуртулга болдурган, чонну коммунизмче бүзүрелдиг баштан орар. Оон мерген угаанныг политиказын, улуг Ленинниң хөрөөнин ышнчы уламчылакчызы, тайбың болгаН коммунизм дээн могаг-шылаг чок демиселчи эп Л. И. Брежнев баштаан СЭКП Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң үретүцелдиг ажыл-чорудулгазын совет кижилер чаңгыс эп-сеткилдиг деткин турар.

Коммунистиг партия кезээде улуска кызыгаар чок баРаан болур, совет кижилериниң аас-кежин дээш, ынак Төрөөн чурттуң чечектелиишкини дээн, коммунизмниң тилелгеаи дээш могаг чок демисежир дээрзин СЭКП Төп Комитеди медеглеп тур.

Эштер соңгукчулар!

Совет эрге-чагырганың дээди органынга ам болур соңгулдалар ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының соонда бирги соңгулда болур. Совет кижилериниң ажылагыйжы, бедик идепкейлиг чоруун соңгулда кампаниязы улам хайыыктырын турар. Соңгулда мурнунуң хуралдарынга бистиң амыдыралывыстың чугула айтырыгларын бүгү улустуң чугаалажын турар, күрүне, ажыл-агый болгаН хей-нинти организацияларының ажылын улам өскижидериниче угланган санал-оналдарны киирип турар. Соңгукчуларның чагыларын амыдыралга боттаңдырары партия органнарының, улус депутаттарының Советтериниң ажылының чугула кезээ болур.

Коммунистериң болгаН партия кежигүннерга эвестериң блогунуң кандидаттары дээш чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаарынче силерни, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларын СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур, эргим эштер. Силер боттарыңарның бадылаашкыннарыңар-биле Октябрьның хөрөөнге, партияның хөрөөнге ышнчы чорууларны, СЭКП-ниң XXV съездизиниң айтыышкыннарын амыдыралга боттаңдырар деп шиитпирлиниерни, ленинчи өзү-биле, коммунистиг өзү-биле чурттаарынга, ажылдаарынга болгаН демисежиринге чүткүлдүүнерни база катап көргүзер силер!

Шупту соңгулдаларже!

Бистиң Төрөөн чуртувус—Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Совет эрге-чагырга делгерезин!

Улуг совет улуска алдар!

Марксизм-ленинизмниң гүүнүң аңаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле—коммунизмниң тилелгелеринче, бурунгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

КОММУНИСТЕРНИ БЫЖЫГЛАП ТУРГАШ...

Партийжи амыдырал

Тыванын мурнуу талазында акы-дунма Моол Арат Республика-биле кызыгаарлашкак карак четпес калбак-делгем ховуларда Эрзиннин совхозтарынын өөр-өөр хой малы шагнын кайы-даа үезинде одарлаан чоруур. Эрзин — республикада мал ажылдыг районнарның бирээзи. Ында совхозтар орулгазының 80 хире хуузун хой ажылындан ап турар.

Бодаа ажыл-агыйның ол чугула адырын СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң негелделериннe база партийның XVII область конференциязының салган сорулгаларынга дүүштүр хөгжүдер дээш районнуң партия организациязы хойжулар ортузунга организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылды күштелдирип турар. Иинтизи-биле районнуң ажыл-агыйлары бо адырны хөгжүдеринге соолгу чылдарда чамык эки көргүзүглерни чедип алган. 1977 чылдың бо үеэи-биле деннээргe, хойнуң баш саны районга 7,4 хуу өскен. Төрүүр чүс хойга онаштыр алган хураганнарның саны 1977 чылдазыннан эрткен чылын 24 баш хөй болган. Күрүнеге саткан хойларның бирээзиниң немешкен, а дүк 300 грамм өзүлделиг болган.

Ажыл-агыйның ол чугула адырынга коммунистерниң күжүн таарыштыр тургузуп, хойжулар ортузунга партийжи организастыг болгаш идей-политиктиг ажылды күштелдиргени үстүнде түнелдерни чедип адырынга дээштиг салдарны чедирген. Хой ажылында районнуң бүгү коммунистериниң үштүн бириниден хойу хаара туттунган. Иинтизи-биле 13 хойжу бригадаза 9 партболук ажылдап турар. Оларның хураларын ай санында докталамал эрттирип, аңаа партия кежигүү эвестерни калбаа-биле киириштирип келген. Хуралдарга хойжуларның мурнунга салдынган чугула сорулгаларны, партийжи ажылдың янзы-бүрү айтырыгларының дугайын чугаалажып, оларга хүлээп алган шиитпирлерниң болгаш хемчеглерниң күүселдезин организастаарынче партия организациялары көл кичээнгейни садып турар.

«Нарын», «Мөрен» совхозтарның партия организациялары коммунистерни хой ажылынче чөрүдүп, быжыглаар талазы-биле ажылды багай эвес тургускан, ында партболуктерге удуртулганы доктаамал күштелдирип, практиктиг дузаны көргүзүп келген. Оон түнелиинде өл ажыл-агыйлар хой ажылынга эки көргүзүглерни чедип ап турар. Парынчылар эртken ажыл-агый чылында хойнуң баш санын 7,8 хуу өстүрүп, оон хөрамчазын 50 хуу чедир кызырган болгаш төрүүр чүс хойга онаштыр 91 хураганны алган. Ол ышкаш күрүнеге саткан хой бүрүзүнүн дириг деңзизи база олардан кыргып алган дүгү өзүлделиг болган.

Бо совхозтуң үшкү база дөртку хойжу бригадалары онгу беш чылдың эртken үш чылдарында күрүнеге продукция садар планнарын бүрүн күүсеткен. Ылангыя № 3 хойжу бригадада (бригадирин зыныак коммунист Б. Кунгаа, партболук организакчызы С. Банчык) коммунистериниң харыысалгазын болгаш идеинсийин дыка бедиткен. Хойжу коммунист Н. Кувчүн эрткен чылын төрүүр 400 хойдан өл хире хураганны мөнги камгалап ап, хой бүрүзүнден (бодуун дүктүг хойдан) 2,2 кг дүктү кыргып алган. Бо коммунист чүгле эрткен чылын эвес, чыл бүрүде социалистиг хүлээлгелерин күүседип келген. Ол партийның XVII область конференциязының делегады болуп, оон ажылынга киришкен.

Чоокта чаа совхозтар директорлары, оларда партия организацияларының секретарылары база совхозтарның көл зоотехниктери, мал эмчилери болгаш хойжу бригадаларның бригадирлери Б. Кунгааның бригадазының ажылының дуржулгазын өөренип, таныжып чорааннар. Олар бригаданың хойжуларының кышкы үеде малды азырап, ажаап турарын болгашында партболуктүң ажылын таныжып көргеннер. Бригада төвүнде кызыл-булунну дерип кылганы эки. Ында хойжуларның онгу беш чылда социалистиг хүлээлгелерин болгаш оон эртken үш чылдарында олар хүлээлгелерин канчаар күүсеткенин түнней үнүргеш, тускай стендиде көргүскен.

Мурнакчы дуржулганың школазының дынакчылары коммунист-бригадир Б. Кунгааның ажылының дугайында чугаазын улуг сонуургал-биле дыңнаан. Ол неделяның 4—5 хүннерин хойжулар аразынга эрттирип турар. Бригада төвүнде бригадирниң, специалистерниң чурттаар баазылы, мунар аңтарын азырар чери база бар. Аңаа мал өөлдәлгыныың болгаш өске-даа чугула сезоннар үезинде херек апарган татарылгаларда дерги садыын тургузуп ап турар, хойжуларның чагыткан солун, сеткүүлүн чедирерин өүг сөзүр машина чоллаачызынга даандырган, оларны ол хүн бүрү эккеп турар.

Бригадада бо хүннерде чартык бөдүүн дүктүг болгаш саражка үксаалыг хойлар коддан турар. Совхозтуң материал-техниктиг хамдырылгазының быжыглын турарын барымдаалаш, моон соңгаар бригадага чартык чинге нарын дүктүг хойну өстүрерин планнап турар. Ол сорулга-биле эрткен чылын чинге нарын дүктүг кошкаларны садып алгаш, 520 хойларга эдержилгени организастаан. Бо чылдан эгелээш эки быыштаглардыг, бедик харыысалгалыг малчыннарны шилип тургаш, хойну чинге нарын дүктүг бүдүрүкчүлер-биле эдериштирерин организастап, келир беш чылдың эгезинде бригаданың хөөнүн барык-даа чартык кезиин бирги болгашийиги салгалдыы болдуруп, бригадага дүк кыргылдазын хой бүрүзүнге онаштыр ортуттиг хүлээлгелерин болгаш оон эрткен үш чылдарында олар хүлээлгелерин канчаар күүсеткенин түнней үнүргеш, тускай стендиде көргүскен.

Мурнакчы дуржулганың школазының дынакчылары коммунист-бригадир Б. Кунгааның ажылының дугайында чугаазын улуг сонуургал-биле дыңнаан. Ол неделяның 4—5 хүннерин хойжулар аразынга эрттирип турар. Бригада төвүнде бригадирниң, специалистерниң чурттаар баазылы, мунар аңтарын азырар чери база бар. Аңаа мал өөлдәлгыныың болгаш өске-даа чугула сезоннар үезинде херек апарган татарылгаларда дерги садыын тургузуп ап турар, хойжуларның чагыткан солун, сеткүүлүн чедирерин өүг сөзүр машина чоллаачызынга даандырган, оларны ол хүн бүрү эккеп турар.

Бригадада бо хүннерде чартык бөдүүн дүктүг болгаш саражка үксаалыг хойлар коддан турар. Совхозтуң материал-техниктиг хамдырылгазының быжыглын турарын барымдаалаш, моон соңгаар бригадага маа-биле 3 кг чедирерин планнаан. Бригадирниң планын өзүгаар алырга дараазында беш чылда бригаданың бүгү хөөн бирги болгаш ийги салгалдыы кылдыр, аңы чартык чинге нарын дүктүг кылдыр өстүрүп, дүк кыргылдазын хойдан-на 3,5—4 кг чедирип болурунуң арга-лары бар. Ында партболукте коммунист бүрүзүн хойжуларда агитатор кылдыр быжыглаан. Партболук коммунистерни дамчыштыр онгу беш чылдың дөртку чылын баштайгы хүннериндеи-не чеднишкиниг эгелээринче кичээнгейни күштелдирген, ниитизи-биле беш чылдың социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир база ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдаларга күш-ажылчы чеднишкиннерлиг ужуражыр дээш ажылды хойжулар ортузунга калбарып турар.

Мөрен» совхозтуң № 3 хойжу бригадазында партболуктүн ажылы база багай эвес. Ында 5 коммунист бар. Оон организакчызы Тыва АССР-ниң Дээди Советинин депутады Мамаа Белчээ. Ынчалда бедик чинге нарын дүктүг хойларда коммунист бүрүзүн хойжуларда амгы үеде сонгулда хурнунуң чарыжынга хойжу бүрүзүнүн идепкейлиг киржилгезинин эгелекчилери болуп турар. Сураглыг хойжу, Ленин орденнин эдилекчизи, хөөчүн коммунист Н. Орус эрткен чылын төрүүр чүс хойдан-на 110 хураганны камгалап ап, хой бүрүзүнден-не 2,3 кг дүктү кыргаан. Чыл дургузунда коданындан мал хоравазы. Ол чүгле хуузунда эки көргүзүг чедип алыры-биле кызыгаарлаттынмайн, бодунуң эки дуржулгазын районнуң хойжуларынга нептерелип турар.

Эрткен ажыл-агый чылында оон бригадазы ниитизи-биле төрүүр чүс хойга онаштыр 99 хураганны ап, хой бүрүзүнден 2 кг дүктү кыргаан, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер.

«Мөрен» совхозтуң коммунист хойжулары Х. Натсык, Ч. Ыналай, С. Эртине, И. Саян дээш оон-даа өскелер эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаштыр 96-дан өрү хураганнарны камгалап ап, хой бүрүзүнден-не 2 кг-дан хой дүктү алганнар. Совхозтуң хой ажылында коммунистерниң авангардчы родонуң бедээнинден ажыл-агыйның ниити көргүзүү база чыл бүрүде улам бедип турар. Ниити совхозта 1977 чыл-биле деннээргe хойнуң баш саны 14,7 хуу өскен. Төрүүр чүс хойдан-на 89 хураганны камгалап алган.

Оң-биле чергелештир районнуң ажыл-агыйларының экономиказының көл адыры — хой ажылынга коммунистерни быжыглап, оларның күжүн таарыштыр тургузар талазы-биле чамдык партия организацияларының ажылында шыңгыы четпестер бар. Ылангыя «Чаа орук» совхозтуң № 3 хойжу бригадазында коммунистериниң саны эвээш, бүдүн хойжу бригадада чүгле ийи коммунисти быжыглаан. Совхозта парткөөрө хойжулар ортузунга партийжи салдарны күштелдирер, оларны дамчыштыр политик-массалыг ажылдарны калбартып турган, бедик көргүзүглерни чедип алырынче угланган ажылдарны кошкак чөрүдүп келген. Ынчангаш бригаданың көргүзүглери районда өске хойжу бригадаларынындан ыракта куду болган.

Районга хой ажылын улам хөгжүдер төлээде, бо адырга партийжи удуртулганы улам күштелдирип, коммунистерни таарыштыр тургузуп быжыглаары, даандырган ажыл-херек дээш хойжу бүрүзүнүн, специалистериниң болгаш ажылагый удуртукчуларының, бригадирлериниң харыысалгазын болур чогууру-биле бедиери СЭКП райкомунуң база партия организацияларының чугула сорулгазы болур.

Районнуң совхозтарының экономиказының көл адыры — хойнуң баш санын бо кыштың берге байдалдарындан бүрүн камгалап ап, ол чугула адырны партияның XVII область конференциязының дөстаалында салдынган сорулгаларга дүүштүр хөгжүдүп, онгу беш чылдың дөртку чылында районнуң ажыл-агыйлары төрүүр чүс хойдан-на 95-тен 100 чедир хураганны дорултуруп өстүрерил, хой бүрүзүнден-не 2 кг дүктү алырын, оон уксаазын экижидер база быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле хемчеглерни чорударын хүлээлгелиг-ле айыткан. Салдынган чугула сорулгаларны чеднишкиниг боттандырарынче коммунистерни болгаш ажылчы чоннарны күжүн мобилизастаар дээш районнуң партия организациялары ам-даа күженнишкиниг ажылдаар апаар.

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ОНГУ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ ДЫҢ НАДЫГЛАРЫ

ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдалар дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң 42-ги чүүлүнге үндезилээш, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң онгу чыыжының Эвилел Советинге болгаш Националлар Советинге Тыва АССР-ден сонгулдалар талазы-биле округ сонгулда комиссиялары депутаттарга дараазында кандидаттарны бүрүткээн:

Кызылдың № 646 чөн таланы сонгулда округунуң талазы-биле Националлар Советинге Тыванын геология шинчилел экспедициязының, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинин, «Красноярскуголь» будурулге каттыжышкынының болгаш Тываның электри четкилериниң Кызылда төп электри станциязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, албан-хаакчыларының коллективтериниңдеи депшиттирген ССРЭ-ниң геология министри, 1929 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүү **Евгений Александрович Козловский;**

Бай-Тайганың № 648 сонгулда округунуң талазы-биле Националлар Советинге Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы», «Бай-Тал», Монгун-Тайга районнуң «Малчын» совхозтарының ажылчыннарының, специалистериниң, албан-хаакчыларының коллективтериниң депшиттирген Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң хойжузу, 1953 чылда төрүттүнген, ВЛКСМ кежигүү **Алексей Дадаевич Салчак;**

Бии-Хемниң № 653 сонгулда округунуң талазы-биле Националлар Советинге Бии-Хем районнуң «Оок», Каа-Хем районнуң «Енисейский» совхозтарының ажылчыннарының, специалистериниң, албан-хаакчыларының, Туранның райсельхозтехниказының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының коллективтериниңдеи депшиттирген ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының академиги, 1908 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүү **Николай Алексеевич Пилюгинни;**

Тес-Хемниң № 655 сонгулда округунуң талазы-биле Националлар Советинге Эрзин районнуң «Нарын», Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозтарының болгаш Эрзин районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылчыннарының, специалистериниң болгаш албан-хаакчыларының коллективтериниң депшиттирген Эрзин районнуң «Нарын» совхозунуң директору, 1934 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүү, **Мижит Кыргыс-ович Дүгерни.**

ХОЙЖУЛАРГА ШЫЛГАЛДА-ДЫР

Эртенги соок арын-бөштүн ажыңнадып, бажыңнар аразы куу туман турган. Оон арасында бажыңнар соңгелары имистелип чырып тургулаан. Совхоз директору Начын-оол Долгакович Балчый-оол баштаан кол специалистер, слабыр эргелекчилери, бригадирлер конторага чыглып келгеш. Эрткен хүннерде кымдыгаан ажыл-херекти олар аңаа түнней, ол хүн чорудар хемчеглерни олар ынчан дүгүржүп ап турганнар.

Чер четче чырыаан кезиктү эртен. Туман-бус ам-даа чаңырылбаан. Шак ол үеде совхозтуң специалистери, удуртукчулары малчыннарже хүнаалда өгүгаар аңтаныкканнар. Комсомол комитединиң секретары Олег Халбажык-биле кады Ак-Чыраа салбырының малчыннарынче чорупторгус.

«О. Шынаа» совхоз Тес-Хем районнуң ырак ажыл-агыйларының бирээзи. 1978—1979 чылдың кыштаглаашкынын организастыг хүр-чаалай эрттирер дээш партком, совхоз дирекциязы бүгү-ле хемчеглерни ап турар. Хүн бүрүүң күженнишкиниңиң түнгелинде совхозта кыштаглаашкынның байдалы эрткен чылдың бо үеэинден чүгээр эки. Партком кежигүннерин, активчилерни түс-түс коданнарда быжыглаан.

Бо чылын совхозтуң девискээринде хөр улуг дүшкеп, хадым каапкан орук-биле чоруп ор бис. Орукка баштай-ла коммунист Үзүк Таан-оолга ужуражы берديнис. Ол ДТ-75 деп трактору-биле аңдар аразының оруктарын үндүрүп, дүнгүндүс дивейн ажылдап турар. Ак-Чыраада Хоолу техник кешкеш, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны коммунист Василий Аракчааның кыштанга келдиис. Коданда чүгле Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Анфиса Комбу биле комсомолчу сакманщик Валентина Шойчик чаа хураганнар чеперин, өскеа ишкин ыраглап-төрлер. Кажа үеүнде ногаан сигенни, суланы, комбикормну ажыл-агыйжы: ГАЗ-биле эмгеп-секселеп кааш. Суг кудар досхаар аваанда от хып, досхаар кымнаан бүс бурулаан тур.

Кыштаага аныак малчын Анфиса Комбу-биле ажыл-херек дугайын чугаалаштыыс.

Оон өмнүн эзин Василий Аракчаа Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны. 1968 чылдан эгелеп Өөрүкүн «Торгалыг» совхозунга ишкер кадарып турган. Ук совхозтуң Ак-Чыраа 1973 чылда «О. Шынаан» совхозга киллаар тиргеттүрүп, совхозка бо ажыл-агыйже шилчиткен. Оон бээр-ле бо совхозтуң малчыннары болу берген.

— Төрүүр хойга беш чыл ажылдап тур бис. Бо үениң ишкинде социалистиг хүлээлгелерни доктаамал ажыр күүседип келдиис. Эрткен чылын төрүүр чүс хойдан-на 105 хураганны мөнги ап дорултурган бис—деп, Анфиса Комбу чугаалады.

Василий Аракчаа, Анфиса Комбу олар чүгле совхозтуң эвес, а районнуң мурнакчы малчыннары. Оналашкан ажылынга кызымаккай, чүткүдүү-биле чоннуң үүндүткелин чаалап алган.

Хүн ажар чыгай бергенде Санаа Сүдер-оолдуң коданынга бала чедип, ында малчаңгынның байдалын көрүүгүс. Эрткен чылын малчын бала кызымаккай ажылдаан, төрүүр чүс хойдан-на 95 хураганны, бир хойга онаштыр 1,6 кг дүктү кыргып алган. Амгы үеде оон коданында хойларның күш-дөңнели эки, кажаалары чылыг, ишти кургаг, чылыг, чырык четкір. Кажа ортузунда чаш хураганнарга клетка кылып каан. Ында 120 хураган анча-менди дорулгун турар.

Орук дургаар кыштааларда Шокар Байы, Тумат Шулуу, Тумат Чалын оларның коданнарында малдың күш-дөңгели багай эвес болду. Ол-ла чораан ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдалар дугайында бесседаларны кылып, совхозта кыштаглаашкынның ниити байдалын, чүртүүн иштинде болгаш даштыында болушкуннарны малчыннарга таныштырган бис.

Совхоз төвүнге кежээ эзэн орайтай бергенде келдиис. Гараж эргелекчизи Санчат Байыр-оол рейстен келген машиналарны хүлээп ап, чыскаай тургузуп, машина-техниканын ончалап, даартаны рейсче машиналарны белеткеп турбу.

Иинтизи-биле кыштаглаашкын шыңгыы шылгалда болган, мнчаалажок оон байдалы амдыгында хүр-чаасай. Бо чылын 1300 хой торуур. Амгы үеде 2200 хой ооллаан, чаш төлү онча-менди. Төрүүр жал коданнарында ногаан сигенни, комбикормну; суланы чедирип турар.

Малчыннарга чораан чедир кылдыймаан чүүлдериниң барын кичээнгейге алдыыс. Ылаңгыя Самагалдайдан совхозче солун, өскүүл чедирилгези багай. Малчыннарның чаңгыкан солуннарын чугаалыг-чыглым кыстан чыгып келир. Ынча хой солунну комчуур үе-шак чедиштес. Районнуң харыысалгаа белдири бо талазы-биле хемчег алыр үе келген.

Ол ышкаш малчыннарның бир чугула хереглели—даган бола үүктүгеи бөгр. Оон чылдаганы салбырда автолавкалар чогуур дөңнелге чедир ажылдавайн турарында. Бо талазы-биле дээштиг хемчеглерни О. Шынаа коозо Советтиң күүскону (даргазы С. Артына) болган райно баштаар чери алыры негеттикин турар.

Эзэн хөй малчыннарда радиоприемниктер чок, бар-даа болза ажылдаваас. Автолавкаларга чагыг кирип, кадрга райно складларында радиоприемниктер, батареялар чок болуп турар. Тес-Хем районунуң баштаар чери чорууң дуганы чедирер боор дээрзинге малчыннар идегевиттаан.

Д. МОНГУШ.

Татарияда «Прикамнефть» деп нефтегаз эргелелиниң ажыл-ишчилери бо чылын пландан амыр 6 муң тонна нефтини бөөрин уткуштур планда көрген. Адырда мурнакчы бо бүдүрүлгениң коллективи чоокта чаа ССРЭ-ниң Нефть үлетпүрүүнүң министерствозунуң болгаш нефть база газ үлетпүрүүнүң ажылчыннарының профвилел ТК-зының шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Тып турар бүгү нефтиниң 85 хуузун электри-насос тургузугларының дузазы-биле ап турар.

ЧУРУКТА: байлак казыкчылары Первомайскиниң нефть тывыш черинде.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАА АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛАП...

Чадаананың амыдырал хандырылга комбинадының цехтериниң, бригадаларының база тус-тус ажылчыннар аразында социалистиг чарыш калбарган. Оон чижээше комбинаттың даараныла цегин көрөлдүр. Ол цехте дөрт бригада доктаамал ажылдап турар. Даштыкы хептер даараар 2 бригада болгаш чиик хептер даараарының бригадалары бар. Бригада бүрүзүнде бүдүрүлгениң мурнакчылары эзээш эвес. Мурнакчыларның аразында Дичик Анчаа, Хензиг Ондар база бар. Анчаа Даваевна даараныла цегинге ажылдаа-ла оон бир чыл чедип турар. Ол үениң дургузунда А. Дичик аныяктарның дагдыныкчызы болуп, бодунуң мергежилинге каш-даа кижини өөреткен. Оларның үүк цехте ажылдавышаанар. Оон өөреникчилериниңе даараныкчы Зоя Сатты, чагыглар хүлээн алыкчызы Зоя Ооржакты база Анчаа Даваевнаның уруу Дичик Клараны хамаарыштырып болур.

Хоочун даараныкчы онгу беш чылдың үшкү чылында 2647 рубльге чоннуң чатынын даараар социалистиг хүлээлгезин 2881 рубльге даараан болгаш 1978 чылдың планныг онаалдазын 108,8 хуу күүсеткен. Амгы үеде Анчаа Даваевна 1979 чылдың июльдүн үлүүнде, үеин мурнаан ажылдап турар.

Хензиг Кош-Холовна Ондар, Анчаа Даваевна-биле кады чаңгыс бригадада ажылдап турар болгаш ол даштыкы хептер даараан турар.

Хензиг Кош-Холовна цехке баштай аштакчылан киргеш, даарангай кижилерниң ажылын сонуургап, даараныңыныы чамдыкы аргаларын чоорту шиңгээдип ап турган. 1972 чылдан өөра даараныкчылап эгелээн. Онгу беш чылдың үшкү чылының онаалдазын 2933 рубльге алы 114,8 хуу күүсеткен, ам ол 1979 чылдың майның үлүүнде ажылдап турар.

Аныяк даараныкчы Надя Ооржакты Х. Ондар бодунуң мергежилинге өөредип каан.

— Мастериң өөреткенинге сеткилим хаанар, оон карак-кызыл өөреткен-биле даштыкы хептер даараарын ийи ай иштинде шиңгээдип ап, ам бот-тускайлан ажылдап, топларның эдектерин, адактарын даараап тур мен. Ынчалза-даа ам-даа ажылымга бизбейн барган үүлүдериимни Хензиг Кош-Холовнадан айтырып, дузаны ап турар мен—деп, аныяк уруг чугаалап.

Хензиг Кош-Холовна районда амыдырал хандырылга комбинадының мурнакчыларының бирээзи, оон чүүү республиканың улус ажыл-агыйының мурнакчыларының Хүндүлел самбыразында киргеш, Комсомолчу-аныяктарның бригадазында Чечекмаа Монгуш, чиик хептер бригадазында Зина Ондар олар база эки ажылдап, үеин мурнап чоруп турарлар. Чечекмаа Монгуш апрельдиң, Полина Кара-Сал биле Зина Ондар март айларының үлүүнде ажылдап турарлар. Цехтың даараныкчылары даараан хептерниң шынарын бедидер, материалдарга камналгалыг болуруп чедип алыр дээш шудургу ажылдап турар.

Чадаананың амыдырал хандырылга комбинады 1978 чылда амыдырал хандырылга комбинаттарының аразында калбарган социалистиг чарыштың типлекчиин болуп каан удаа үнүүлээн.

А. МОНГУШ.

Чадаана хоорай.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

КӨРГҮЗҮГЛЕРИ БЕДИП ТУРАР

Сельхозтехниканың Күркомителиниң Кызылда районнар аразының каттыжышкынының мастерскаязы беш чылдың үшкү чылының планын чедиишкиниг күүсеткен. Планны 112,8 хуу боттандырган болгаш көрдүнген 1 млн. 320 муң рубльдің орнунга 1 млн. 488 муң рубльдің продукциязын сайгарган.

Чедип алдынган чедиишкиннер кезээде чүгле өөртүр эвес, харын улам бурунгаар чоруурун, оон-даа хөйну кылырын негээр болгай. МТМ-ниң ажылдакчылары ону эки билир болгаш бо чылдың январыла-ла бедик темпи-биле ажылдап эгелээн. Мастерскаяның бүгү-ле беш участоктарынга хуралдар эрттиргилээш, чыл түүнелин анализтеп чугаалашкан болгаш бар четпестерниң чылдагаанын илереткен, ажыглаттынмаан курайнырларны тодаткан, 1979 чылда хүлээлгелерни алган.

Мастерскаяның начальниги Михаил Павлович Наздерин мынчаар чугаалады:

—Биске бергелер эвээш эвес таваркын тураажок, эрткен чыл чедиишкиниг болган. Күрүне планы бүгү-ле көргүзүглериниң — тракторлар, автомашиналар, комбайнар сентээриниң талазы-биле күүсеттинген. Ынчалзажок автомобиль болгаш трактор шимчедикчилери сентээр участок мурнуку хевээр бергелээшкиниг болуп турар. Аңаа план база катаа, мурнуку чылдарда ышкаш, үүгеен. Чамдык төргеезинде чөптүг чылдагаан бар болбайн аан, мнчалзажок бистиң хамааржыр түүлдер хөй. Чижээ, кадрлар-биле хандырганын ап көрөлби. Мотористер — ол дээрге, эң-не бедик, 6-ты разрядтыг слесарьлары-дыр, а бисте ындыг бедик мергежилдиг ажылчыннар каш-ла кижи. Үшкү разрядтың слесарь-моторизи хөй чүве кылын шыдавас болгай. Ындыг болганда, бистиң үйдүрген продукциявыстың шынары кулу болуп, хомудаллар, негелделер ажыл-агыйлардан кээн турар. Ажылчыннарның мергежилиниң кудузундан янзы-бүрү шимчедикчилер сентээринге үнер үе-шак көвүден турар. Оон адыда, ажылагыйлар-биле керээлерни чарарын база оларны боттандырарының негелделерин шын эвес кылганындан сентелге фондулары чок болганы, ажыл-агыйлардан агрегаттар болгаш машиналар-биле хаакталиишкиниг хандырын турары ажылга багай салдарны чедирген. Ылаңгыя диаеллиг «АМ-41» шимчедикчиниң туудштурулга тутсуунун эрдык кезектери чок болган ужуруда, сентелге шуудайын турар.

Тракторлар сентээриниң участогу. Ында кужеиишкиниг ажыл хайнынкан. Слесарьлар таваар, быымырымчалыг ажылдаан, Делгем өрээзде күүлүг К-700-тер, ылчирбе дугуйлуг ДТ-75-тер шимчеш дивес тургулаар. Оларның бирээзиниң мотору дириг-гейни берген соокда, үнер эжикте чорупту. Шевеш көргеш, ону ажыл-агыйынга дужаар апаар. Оон орнунга өске машинаны мастерскаага тургузупкан. Сентелге кидин түлүк.

Михаил Павлович кабинединге баргаш, бирги квартал-дың техника сентелгезиниң айларга хуваан кааш графигин көргүзүү. Ону сонуургап көргеш, канчаар күүсеттинин турарын айтырдым. А мастерскаяның начальниги исделаның хүннериниң аайы-биле белен продукциянны үнүп турарының өске документизин—анализин көргүзү. Ол база чаа чүүл, планнаашкын чорударынга ук анализ аажок дузалаан турар. Ажыл чогумчалыг чорун турары оон ырыгай илдеп, К-700 тракторларны сентээриниң ай планы январь 25-те-ле күүсеттинге берген, ол күүлүг машиналарны 6-ны сентээн, белеңниң шугумунда тургускан. Оон адыда планаттынган 31 МТЗ-50-ни, 21 автомашинаны, оларның 59 шимчедикчилерни база бүрүнү-биле кылган. Делгем шимчедикчилерни 29-ту сентээн, мнчалзажок ай планын күүседиринге ам-даа 7-ни кылыры негеттиниг турар.

—Дезелдиг шимчедикчилер сентээриниң планы ам база үстүр чадавас-тыр— деп, Михаил Павлович хараалап чугаалай-дыр. — Тулуштурулга тутсуглары тымылбаан, ону тып алыр дээш, хандырыкчыларның барбаан, четпээн черв чок, мнчалза-даа түүлел үнмээн.

Үш комбайн сентээр турган 10-ну белен болдурган. Ындыг чедиишкиниң чажыдын болгаш мастерскаяда комбайнарның түге эвээжки сонуургай бөөрине, Михаил Павлович база бир чаа түүлүн дугайын күзелдин-биле чугаалады. Ону бо чылын ажыглай берген, ол чорук комбайнар сентелгеанге идиглиг болуп, ажылагыларга-даа, районнар аразының каттыжышкынынга-даа ажыкты берген.

Оон ужуру ындыг. Комбайнар сентээринге каттыжышкында ажылчыннар-даа чедиишнес, таваржыр оран-сава-даа чок. Ынчалзажок оон үнер арганы типкан:районнар аразының каттыжышкыны ажыл-агыйлардан мастерскаларны хөлөзилээш, сентелге үеинде ажылдаар көдээ механизаторларны аңаа хүлээп алыр апарган. Демги сентекчилер ол-ла хөлөзилеп алган мастерскааларга белдирлер-ни, агрегаттарны ажыл-агыйларга белеткеп кылып бээр. Оларны чүгле эптеп, салып алыр, ол-ла. Ол арга кайызынга-даа ажыктыг — машиналар соортун даныглавас, каттыжышкынга түр ажылчыннар хүлээп ап турбас. Ажыл-агыйларның комбайнарын боттары ажылдадып ажыглаар эзнери сентеп алыр-дыр. Ындыг болганда, сентелгени-даа эзчи өзүү-биле чорудар апаар. Кварталда чүгле 8 комбайн сентээр турда, ол чаа арганың ачызы-биле «Шамбалыг» болгаш «Тив-делгө» совхозтарга 10 комбайнны ынчаар сентеп берген.

Ол эгелээшкин чогумчалыг түүнелди берип турар болгаш кайы-даа талаанның механизаторларынга ажыктыг дээрзин демдеглээр херек.

Шынарның айтырыгларынга каттыжышкында онза ынчаңгейни салып турар. Машина-трактор мастерскаязынга сентелгенин шынарын коммунист Петр Ондарович Байр-оол удуртукан профвилелиниң цех комитедиң бодунуң контролюнда алган. Күш-ажылдың сагыырга чурумун хаамыдыраар-биле демиселден аңгыда, шынарын айтырыглары цех комитединиң айда ийи удаа болур хуралдарында кол чугаалажыр түүл болу берген. Каттыжышкынның продукциязынга кирген хомудал бүрүзүн тодаргайлап керүп, ол талазы-биле боттуг хемчеглерни ап турар. Мастер Николай Михайлович Злыгостаевтың удуртуп турары улусчу контролдуң болүүнүң талазында шынарның айтырыгларынга база-ла кошкаш дивес ынчаңгейни салып турар. Ол ышкаш техниктиг контроль албаның болгаш стандартизациин киллаанын бүрүү-биле четчеделп тургускан.

Сентелгенин хүргедилерин база шынарын эки-эндерин МТМ-ниң ажылдакчыларының ортузунда социалистиг чарыштың кол негелдеин ыладыр тургускан чорук чугула рольду ойнап турар. Оон ачызы-биле одалга аппаратуразының слесарь Владимир Хлапов болуунуң продукциязын, түскай комиссия шынар категориязынга аттестаттаарын ам бешин чедип алган. МТМ-ниң өскеда ажылдакчылары ындыг түүнелдерни чедип алырынга чоокшулан турар. А ол дээрге, специалистериниң мергежилиниң бединиң херечизи-дир.

1978 чылдың социалистиг чарышының түүнели-биле МТМ-те янзы-бүрү мергежилдериниң дыка хөй ажылчынарын тиилекчи деп санаан. Оларның аразында коммунист моторист Петр Байр-оол, слесарь-моторист Станислав Лучевич, загыр-өзеп хоюгланчызы Виктор Шикалов болгаш өскелер-даа бар.

Ю. БУЛУШИН.

Кандидаттар-биле ужуражылга хуралдары

«Депутаттарга кандидаттарның боттарының соңгукчулары-биле ужуражырынга хуралдар эрттирер, оларны хой-иинти организациялары чыылдырар. Хуралды чогуур соңгулда округунуң соңгукчуларының чурттан азы ажылдан турар черлериниң айы-биле эрттирер. Хуралды эрттирер үеин болгаш черин соңгукчуларга баш удур дыңнаткан турар».

(«ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар дугайында» Хоойлунуң 45 үүлү).

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле Бай-Тайганың № 648 соңгулда округундан депутатка кандидат А. Д. Салчактың соңгукчулар-биле баштайгы ужуражылгазы Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң төвүнде болган.

Ужуражылга хуралын Бай-Тал кодээ Совет күүскомуруң даргазы Х. С. Авыр-оол ажыткан. Хуралдың хүндүлүг президиумунга эп Леонид Ильич Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюролун хуралдың киржикчилери дыңмиттиг адын часкаашкынын-биле бедик көдүрүүш-күнүг соңгаан.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар дугайында илеткелди кандидаттың бүүреттирген кижизи, Бай-Тайга райкүүском даргазы И. У. Усупуң кылган. Илеткелчи социалистиг демократиниң болгаш совет соңгулда системазының дугайын делегеңгейн-биле тайылбырлаан. Ийи соңгулда аразында районуң болгаш «Бай-Тал» совхозтуң хогжулдезинге, оңгу беш чылда болгаш бо чылда сорулгаларызга, совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда турар хүнүң чугула айтырыгларынга тодаргай доктааган.

Соңгулда кампаниязының районда чедишкиниг, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүнүң байдалында чоруп турарын демдеглээш, илеткелчи ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле Бай-Тайганың № 648 соңгулда округундан депутаттың кандидадынга «Мурнакчы» совхозтуң аныяк хөөжүзү Алексей Дадаевич Салчакты дешиткенин болгаш бүүткээнин дыңнаткаш, депутатка кандидаттың ажыл, амыдыралы-биле соңгукчуларны таныштырыы, коммунистерниң болгаш партия нежигүнү эвестеринің бауулбас блогунуң кандидады дээш бадылаашкыннарын бир эп-сеткилдиг бөөрүнче чыылганнарны кыйгырган.

«Бай-Тал» совхозтуң инек кадарчызы С.-Т. Х. Иргит, Бай-Тал ортумак школазының башкызы А. С. Маадыр, комсомолчу А. Х. Бадый-оол, тракторист Т. Х. Казак-оол, совхоз директору М. С. Ооржак олар хуралга санал берген, совхозтуң, ооң тус-тус коллективтериниң ажыл-херээн, оларның мурнунда турар сорулгаларны чугаалап, совхоз бүдүрүлгезин болгаш оске-даа коллективтиниң ажылын экижидеринче улгаган боттуг санаалдарны берген. Депутатка кандидатты соңгукчуларның бедик идегелин шыкыдын шыдаар, ажыл-ишчи, төлептиг кижи деп үеленнеан, олар кандидатка чагыглар киирип, соңгулдалар хүнүнде А. Д. Салчак дээш бадылаашкынын бөөрүнче соңгукчуларны кыйгырган.

Депутатка кандидат А. Д. Салчак сес алгаш, ССРЭ-ниң Дээди Советинге депутатка кандидат кылдыр дешиткен дээш Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарның ажылчы чоннарынга, хой-иинти организацияларынга болгаш күш-ажылчы коллективтериге улуу-биле өөрүп четтиргенин илергейлээш, бир эвес депутатка соңгуттуруштар болза, чоннуң ол улуг идегелин бүгү күжү, ажыл-херээ-биле шылыдарын чыылганнарга бүүреткен.

Ужуражылга хуралының киржикчилери Бай-Талдың бүгү соңгукчулары соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткуур, төлептиг кандидат Алексей Дадаевич Салчак дээш боттарының бадылаашкыннарын бөөр дээрзинге бүүрелин илергейлээннер.

* * *

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң кызыл-будунуңа хоорайның тудугжулары, ооң инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылары болгаш оске-даа хой ажылчы чоннар ССРЭ-ниң Дээди Советинге Барын-Хемчиктиг № 649 соңгулда округундан депутатка кандидат Н. О. Сарыглар-биле ужуражкан. Ужуражышкын хуралын «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң начальниги Э. Е. Пацук ажыткан. Депутаттың кандидадынга бүүреттирген кижи Х. Ч. Сарыглар аңаа илеткел кылган. Илеткелчи совет соңгулда системазының болгаш бистиң чуртуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга соңгулдаларга белеткелдериң Ак-Довурак хоорайда аажок улуг бедик көдүрүүшкүн-биле калбарып турарының дугайында эгезинде чугаалаан.

Ооң адтыда ол тудугжуларның күженишкиниг ажылының түңелинде наймаралдың аныяк хоорайы Ак-Довурак улам хөгжүп, бүдүрүлгенин болгаш чурттаалганын, культура-амыдыралдың чаа-чаа бажыңнары туттунуп, хоорай улам чаагайжып турарының чижектеринге доктааган. Сөөлгү чылдарда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийги эргелээн, улуг эзт комбинадын ажылгалга киргген, ажылчы чоннар 9000 дөрбелчин метр шөлүг чуртталга бажыңнарын алган болгаш оске чугула тудуг объектилери кылдыган.

Ооң соонда илеткелчи депутатка кандидаттың намдарының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын чыылганнарга таныштырган. Депутатка кандидат Чоон-Хемчиктиң Чыраа-Бажыңга ортумак школаны доосхан, шериг албаны эрттирген соонда 1975 чылдан бөөр В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының регулировщигинде ажылдан турар. Ол эң эки бүдүрүлгечи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, Ак-Довуракта кежээки политехникумда өөренип турар, идепкейлиг хой-иинтичи, коллективте ВЛКСМ комитединиң бюро кежигүнү.

Ужуражылга хуралынга Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлге комбинадының директору В. З. Харченко, «Тыва даг-дүгү тудугда» профсоюзлер месткомунуң даргазы Д. К. Сюрюн, тудуг эргелелиниң бүдүрүлге-техниктиг килдизинің эргелекчизи В. П. Хаит, дашчы Т. Биче-оол чүве чугаалааннар. Илеткелчи болгаш санал берген эштер депутатка кандидаттың ажыл-чорудулгазын бүгү талалыг анализтеп, бедин-биле үнелеен болгаш соңгулдалар хүнүнде күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга депшиттирген депутатка төлептиг кандидат дээш бадылаарынче бүгү соңгукчуларны кыйгыргаш, аңаа чамдык чагыгларны берген.

ССРЭ-ниң Дээди Советинің Националдар Советинге депутатка кандидат Николай Очур-оолович Сарыглар сес алгаш, бедик бүүрелди көргүскени дээш соңгукчуларга өөрүп четтиришкинин плеретпишаан, ол улуг идегелди төлептиг ажыл-херекке бадыткаарын оларга бүүреткен.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СҮДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

МАР. ГДР-ниң дузалаамчызы-биле Улан-Баторда туткан хевис кылыр улуг бүдүрүлге чыл санында үс-чүс муң дөрбелчин метр хевистерни бүдүрүп турар. Ол бүдүрүлгеан ажыглалга киргениниң соонда улусчу Моолга хевис бүдүрин үлетпүр үндезининге тургускан.

ЧУРУКТА: хевис фабриказының үн эзрер цехинің мастери Б. Оюнсурен (оң талазында) болгаш фабриканың мурнакчы ажылчыны О. Пямку олар.

МОНЦАМЭ—СЭТА-ныр фотозу.

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙ

ХАНОЙ, (СЭТА). Бодунуң күрүнезиниң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш маадырлыг демиселдің төөгүзүнге кайгамчыктыг хүнүү—Ханой чоогунда Донгдага кыдат ажелекчилерни тиилээнинің 190 чыл оюн вьетнам улус чаа демдеглеп эрттирген. Ынчаарда чурттун сонгу чүгүнден 200 муң шеригліг ажелекчилер халдап келгеш, кеминг үүлгедиглери кылын турган. Ол үеде вьетнам улус маадырлыг демиселиге кодурлуп үнген. Тышкынарының тура халыышкыннарының баштынарының бирээзи Нгуен Хюэ вьетнам шериглерни баштаан. Сөөлүнде кээн ол бодунга Куанг Чунга деп атты алган.

Вьетнам шериглер тактика талазы-биле дидим кажарлаашкынны кылгаш, ажелекчилерге шиитпирлиг согуушкунну таварыштырарынга вьетнам улустуң шиитпирлиг чоруу кеттүп турар.

Юбилейге хөлбашкан байырлыг хуралдар эрткилээн. Ажелекчилер халдан кээр болза, кандыг-даа минутада оларга согуушкунну таварыштырарынга вьетнам улустуң шиитпирлиг чоруу кеттүп турар.

таварыштырган. Кыдат шериглер дезер ужурга таварышкан. Сан талазы-биле хөй турза-даа, кыдат ажелекчилер улуг аштырышкынга таварышкан.

Бо кайгамчыктыг тиилелгенни вьетнам улустуң демиселиниң төөгүзүнде кирер бүдээн. Тиилелге хүнүн чуртка калбаа-биле демдеглээн. Кыдат ажелекчилерге удур вьетнам улустуң демиселин баштап турган маадырлар—Чынг утбашкыларының, Чан Хынг Дэонуң, Нгуен Хюэнин аттарын кудумчуларга, шөлдерге тыныкан, оларга тураскаалдарын чүргүскан.

Л. И. БРЕЖНЕВ: бистиң сорулгавыс— быжыг тайбыңны чедип алыры

ЛОНДОН, (СЭТА). «Пергамон пресс» деп англи-америк ноч үндүрер чер Л. И. Брежневтиң «Тайбын—улустарның үнелеп четтинмес байлаа», «Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп номнарын массалыг тираж-биле парлап үндүрген. Бирги номда Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг айтырыгларынга тураскааган чугааларын болгаш үүлдерин киирген. «Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп номнарны «Канчаар болганыл?» деп чаңгыс атбиле ийиги томда киирген.

«Тайбын—улустарның үнелеп четтинмес байлаа» деп номнуң киирилде кезээнге Леонид Ильич Брежневтиң бижээни болза: «Пергамон пресс» деп ном үндүрер черниң киржилгези-биле англи номчукчулар-биле база катап ужуражып турарымга дыка өөрүп тур мен. Даштыкы политика айтырыгларының талазы-биле элээн каш чылдарда мээң чугааларымны киирген бо ном Совет Эвиделинің Коммунистиг партизының болгаш Совет күрүнениң делегейге ажыл-чорудулгазының характерин болгаш сорулгаларын оны номчаан кижилерге таныштырар дээрзинге бүүреп турар мен.

Бо ажыл-чорудулганың кол сорулгазы болза, делегейге чаа дайын айылын чайладыры, быжыг тайбыңны чедип алыры болгаш чурт бүрүзүнүң бот-эргезин хүндүлээриниң болгаш бот-бодунуң иштики херектеринге холгаарлашпазының принциптеринге үндезилээш, бүгү чурттарның аразында тайбын, үре-түйнелдиг кады ажылдажылганы хөгжүдери бооп келген болгаш бооп артар.

Бо хүннерде бисти бо сорулгаларже чедирер кол орук болза делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырыылыырарын ханыладыры, боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаар талазы-биле боттуг хемчегларни алыры болгаш чепсектерни дүжүреринче шилчиири болур деп ССРЭ-де санап турар бис.

Совет Эвиделиниң даштыкы политиказы улустарның бот-бодун эки билишкен турарынче болгаш улустарны чоокшулаштырарынче кезээде чүткүлдүг боп келген. Бо номнарның Великобританияда үнүп турары бо чаагай херекке үлүг болзун».

Л. И. Брежневтиң номнарының бистиң чуртувуста үнүп турары—англи-совет харылзааларны экижидериниң хөрээнге чугула үлүг болур деп «Пергамон пресс» деп ном үндүрер черниң президентизи Р. Максвелл СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында чугаалаан. Барын чүктүң даштыкы политиктиг айтырыглар сонуургаар номчукчулары Л. И. Брежневтиң чугааларының болгаш үүлдериниң чымыдызы-биле таныжар аргалыг болган. Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Лениниң үндезилээни база Л. И. Брежневтиң улачылааны даштыкы политиктиг угланышкынның кол утказы номда кирген.

«Бичии чер», «Катап тургузуушкун» деп номнарның үнелиг талазы чүл дизе, ында бижээн болуушкунларга авторнуң идепкейлиг киришкени болур деп Р. Максвелл чугаалаан.

Л. И. Брежневтиң бо чогаалдарын удавас Каттышкан Штаттарга болгаш Канадага номчуур, түге дизе бо номнарны ол чурттарга парлаар дугайын дугурушкан түве деп ном үндүрер черниң президентизи дыңнаткан.

ТӨЛӘЭЛЕКЧИНИҢ ДЫҢНАДЫЫ

РИМ. (СЭТА). Чоокку Чоон чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбың хөрээниң талазында турар болганда Израильдың Коммунистиг партизы Кэмп-Дэвидке чарган база Чоокку Чоон чүкке таарыштыр шиитпирлээшкининиң кол айтырыы болур Палестинаның араб улузунуң хоойлу ёзугаар эргелерин тоон көрбейн турар дугуржулаларга удур демиселеп турар. Ол дугайын ИКП Төп Комитединиң чагазында айытқан. Ук чагазы Палестинаның национал чөвүлелиниң чоокта чаа Дамаскыга доозулган 14-кү сессиязынче чорутқан деп. ИКП-ниң төлөэлекчизи дыңнаткан. Израильдиң компартизы 1967 чылда эжеден алган бүгү араб делекээрлерден Израильдың үнүп чоруурунга, Палестинаның араб улузунуң бот-башкартынарынга болгаш бодунуң хамаарышпас күрүнезин турганарынга эргелин база ол ышкаш Израиль күрүнениң түскай догуناаар эргезинге үндезилээш, быжыг, чөптүг тайбын дээш демиселеп турар деп, ук чагаада онзалап дедиглээн.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-ның дарга лаашкыны-биле Женевадың тайбың конференциязының ажылын катап эгелериниң эргежок чугулазын чагаада онзалап демдеглээн. Ооң ажылында демиселде киржип турар бүгү талалар, ооң иштинде Палестинаны хостаарының организациязы киржир ужурлуг. Израильдиң Компартизының бодап турары-биле алырга, Чоокку Чоон чүк кавызының бүгү күрүнелеринге, ооң иштинде Израильге болгаш келгер үеинде араб күрүнезинге аймыг чок чорутқун болгаш девискээрнің будун турарының талазы-биле делегей магадылалын берген турар ужурлуг.

Чүге ол ийи күрүнелерниң тайбың кожа-хөлбоо догуناашкынының болгаш оларның бот-боттарын хүлээп кержүрүүн бөйдалдарында ол кавының бүгү чурттарының улустарының чаагай чорууна ёзулуг тайбыңны чедип ап болур.

НИКАРАГУА: күш—чаңгыс эпте

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Национал патриоттуг фронтуну—Сомосаның фашистиг диктатураазын дүжүрер дээш күштерни каттыштырар талазы-биле ажылдарын чорудары Никарагуада доостун турар. Ук фронтуда «12-ниң болүү», Сандино аттыг национал хосталга фронтузу, «чаңгыс аай улус» деп коалиция, оскедаа политиктиг, профсоюзлер болгаш хой-иинти организациялары каттыжын турар.

Национал патриоттуг фронтуну программазының үндезини болза, диктатор ёзу-чурумну узутқаар, чуртка ёзулуг демократиялыг болгаш социал чөптүг чорукту тургузар дээш демисел болур деп, информация агентилелдери дыңнадып турар.

Каттышкан Штаттарның харылзаштырылгазы-биле Сомосаның болгаш оппозициялың аразында «эптежилгени» чедип ап шыдаалаарындан оппозициялың чаа эвилелин тургузуп турар деп политиктиг хайгаракчылар бижип турар.

«Сомосаны дүжүрериниң боттарының үүлүн киргген бүгү күштерни киришиптирбишаан» улусту чаңгыс эптиг чаалаан тургузарынче чаа турган оппозиция фронтузу кыйгырган деп, «12-ниң болүүнүң» төлөэлекчиин С. Рамирес медеглээн.

Никарагуаның иштики херектериниң холгаарлаласкынларга чаа фронт шиитпирлиг удурланып турар.

ДЕПШИЛГЕГЕ ДУЗАЛААР

НЬЮ-ЙОРК, (СЭТА). КНО-нуң эртем болгаш техниканы хөгжүдер талазы-биле бо чылдың августу айда Венага эрттирер деп турар конференциязының сорулгазы болза, бүгү чурттарның социал-экономиктиг хөгжүлдезинге дузалаары, делегейнің күш-ажыл хуваалдаазын экижидери болгаш делегейге кады ажылдажылганы быжыглаары бооп турар. Делегейнің бо шуулганынга белеткеннериниң айтырыгларын КНО-нуң штаб-квартиразында чугаалаалып турар. КНО-нуң бо конференциязы чөптүг чорукка болгаш кады ажылдажылганга үндезилеттинген делегейниң чаа экономика чурумун тургузарынга улуг киирер ужурлуг деп белеткел комитединге киргген программа телевиделиндe айтып турар. Чаа экономика чуруму деп эвес хөгжүдеши, ыглалдарны чайладыр, сайыраңгай болгаш хөгжүп турар чурттарның аразында өзүп турар ыглалдарны узуткаар. Чер бөмбүрзэнге тайбыны быжыглаарынга дузалаар ужурлуг.

Хөгжүп орар күрүелерже эртем депшилгезин кеңеретпес чорук дарлаашкынның база бир хөөрү, хой национал-дыг корпорацияларга ажык-кончаа бөөрниң аргалы бооп турар деп конференцияга белеткээн документилерде айтып турар.

Белеткел комитединиң хуралының киржикчилери—социалистиг чурттарның делегациялары хөгжүп орар чурттар-биле кады ажылдажылганда депшилгелерни демдеглээн болгаш оларның-биле кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа чорударынга бөленни медеглээннер.

ИРАНДА БАЙДАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Даштыкыже 15 чыл дургузында дезин чорутканының соонда Иранның политик-шажын оппозициязының удуртукчузу аятолла (шажының дээди дүжаалы) Хомейни февраль 1-де чуртунче эвээ келген.

Мехрабад аэропорттун бажыңына кылган болунуң баштайгы-ла медеглелинге чурттун бүгү оппозистиг күштерин Иранда хаанныг ёзу-тургулугну чок кылыр дээш демиселге боттарының күженишкиннерин каттыштырарынче ол кыйтырган болгаш хаанның томуйлап тургускан Батиярның чазааның доп-дораан халажырын негээн.

Улустуң демисели уламчылавышаан, а хаанның чоокта чаа чуртан чорутканы болза ол демиселдің түгле бирги чадазының доозулганы болган деп Хомейни чугаалаан. Сөөлгү 50 чылдарның дургузында Иран дерии эрге-чагыргага хилиичектедип келген. Ол үеним дургузында чурт болунуң культурлуг салгалын чидирген, бодунуң нефтизин самчыгдап садыы келген иран шериг даштыкы чөвүлекчилериниң контролюнга киргген.

Оппозицияның удуртукчузу хаанны «торээн чуртун садыпкан өскерликти» деп адаан, «империалистиг хаанныг ёзу-тургузуг эртикен үеним бооп арткан» деп медеглээн. Ынчалза-даа бистиң шимчээшкиниве «колониализмнің бүгү дөстерин чуртка чок кылганда» түгле типлеп ап болур деп, ол уламчылаан.

Парижтен Иранче кел чыда самолетка журналистерге чоруткан парлалга конференциязында Хомейниниң толээлекчизи чоокку хүннерде Иранга тур чазакты тургузар деп медеглээн. Ол чазак республиканың тургузукчу хуралынга соңгулдаларга белеткелди чорудар. Иранга политиктиг ажыл соксадымышкынары хаанныг ёзу-тургузутну долузу-биле чок кылырынга болгаш «ислам республиканы» чарган тургузарынга чедир үргүлчүлээр база Хомейни премьер-министр Бахтияр-биле кандыг-даа чугаалажышкынарны чорутпас деп медеглээн.

Ол аразында Бахтияр Тегеранның радиозунга чүве чугаалаан, бодунуң халаныр деп бодавайн турарының дугайын бадыткаан болгаш чазак эрге-чагыргага хевээр артып каар дээш күштү ажыглаарындан ойталавас деп медеглээн.

Хомейнини байырлалдыг уткуурунга киржири-биле херек кырында Тегеранның 5 миллион чуртакчылары болгаш можулардан пайысылалда четкилеп келген он-он муң кижилер кудумчуларже үргүлеп келгеннер. Өштүнде пестер шарын алган 50 муң чаңыг эки турачылар корум-чурумну сагыырын хайгаарап турганнар.

Тегеранның кудумчуларын доолдур турушкан кижилер аразы-биле Бехеште Захраның хөөрүнге чедир Хомейниниң машинязы үш ажыг шак дургузында чоруп келген. Ол хоорде хаанныг ёзу-тургузутга удур шимчээшкиниң өлүрткен киржикчилерни орнукшуткан. Аяа оларның тураскаалы болдуруп кажыдал митингизи болган. Аэропорттан хөөрге чедир орук хой мун лозунгар болгаш плакаттар-биле кастаттышган. Оларда хаанныг ёзу-тургузутну дүжүреринче болгаш республиканы тургузарынче кыйгырыглары бижээн болган. Ол лозунгларның хой кезиннде «Янки, үнүп чоруңар!», «Америк империализм сөөзүн!», «Империалистиг холгаарлаашкынны чок кылыр!» деп бижээн болгулаан.

Хомейниниң келгениниң дугайында репортажты дортуу-биле дамчыдып турган Тегеранның телевиденнези дамчыдылганы эгелээнинің соонда удавайн оозун ара соксаткан. Ассошиэйтед пресс агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, оны эрге-чагырганың ай-тыышкынны-биле ара соксаткан. Телестуднының бажыңын хой шериг камгалап турар. Ооң элээн каш ажылдакчыдарын дамчыдылганы уламчылаар деп ораалдажырга оларны шериглер тудуп хоругдаан.

ДАЙЫНЗЫРАК БЮДЖЕТ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). 1980 чылда АКШ-ның шериг бюджедин 138,2 миллиард доллар хемчээлге арттырын алыр дээш Пентагон бүгү кужениишкиннерни үндүрүп турар. Чепсектиг күштер херектериниң сенат комиссиязының хуралынга АКШ-ның камгалал министринин оралакчызы Ч. Данкен, шериг министри К. Александер, шериг-далай күштериниң министри У. Г. Клейтор болгаш шериг-агаар күштериниң министри Дж. Стетсон чүве чугаалаан, келир чылын шериг бюджедин дыка өстүрерин негээн.

«Совет шериг кыжаныынын», «Совет шериг күүзүн өстүрүп турарының» дугайында хоозун чулчуруушкуннарны оларның шуутузу катаптан турган. Хой-иинтинин болган конгрессти бодунуң талазынче кирип алыр деп ыңдыг чугааларны шериг чанчыннары үргүлү кылып турары болдунгар.

АКШ-ның 1980 чылда шериг бюджедин «амгы администрацииның шериг политиказының сорулгаларынга дүгжүп турар» деп Ч. Данкен чугаалаан. АКШ-ның Барымы Европада шериниң күжүн улгаттырарынче улуг кичээнгейни салыр деп ол чугаалаан.

Стратегиг ядролуг болгаш аңаа-даа чепсектерни бүдүрериниг чарыгдалды улгаттырар деп америк чепсектиг күштериниң удуртукчулары чугаалааннар. АКШ-ның шериг-агаар күштерин Ф-15, Ф-16, болгаш А-10 деп чаа самолеттар-биле, а шериг-далай күштерни чаа кораблдер болгаш Ф-18 деп самолеттар-биле чепсеглээрин көрүп турар. Диттер аразының «МХ» деп ракеталарын, чалгынныг ракеталарны, массалыг узуткаашкынының эң чаа чепсектерин бүдүрериниг хой хөрөнгин үзүп бөөрин планнап турар.

Соңгу Ирландияда бо хүннерде

Ам Соңгу Ирландияның амыдыралында олурер чорук болгаш күчүлээшкин 10 чыл дургузында хүн бүрүнүң болуушкуннары болу берген.

Ооң түңелинде 2 муң хире кижи өлүрткен, барык 20 муң кижи балыгзанган, 90 муң бажың үрелген.

ЧУРУКТА: бо англи солдат болза можуга «хоойлу болгаш корум-чурумну» тургузаары-биле Лондонуң чоруткан солдаттарының бирээзи-дир.

Камера Пресс—СЭТА-ның фотозу.

КОСМОС ЧЕРГЕ

Черниң кылымал спутниктериндеи каалыг тывар байлактарже чаа оруктар ажыттынган. Чер кырының картында улуг дүжүлгеттерниң дугайында космостан алдынган медээлер Улуг Кавказтың элээн каш руда-биле байлак участоктарының перспективтиги тодарадыр арганы берген. Ол медээлерни Азербайджан ССР-ниң ЭА-ның бойдус курлавырларының космос шинчилелдериниг институтунга сайгарын көрген. Ханы чер дүвүнде даг породаларының чажыттарын тайылбырлаан турар картаны эртемденнер геолог-шинчилекчилерге дамчыдып берген.

—Геология болза чер практиказынга хамаарыштыр бистиң ажылдакчыларывыстың орбита техниказын ажыглаан турар кара чаңгыс чүүлү болбайн турар—деп, СЭТА-ның корреспондентизинге институттуң директору Т. Исмайлов чугаалаан. Космос болгаш аэрофоточурук тыртты-рылгазының материалдарын чер кырындан алган сан-түңнер-биле деңнеп турган, кодээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүп баш удур билип алырының методиказын ажылдап кылган. Ынчалдыг арга-биле баш удур тургускан сан-түң-биле хевеңнің херек кырында дүжүлүүн аразында ылгал улуг эвес болган.

Космос бойдузун шинчилээриниң кол сорулгаларының бирээзи болза, орбита техниказының дузазы-биле алдынган сан-түүнү тодаргайлап алырынга херек аппаратураны ажылдап кылыры болур. Институтта радиофизиктиг приборлар чогаалып кылырының конструкторлар бюрозун тургускан. Ында бойдус курлавырларын өөренип көөрүнге болгаш долгандыр турар бойдусту контрольдаарынга херек техниктиг чаа херекселдерни чогаадып кылган. Бакуга бүдүрүп үндүрген аппаратуралар хой спутниктериниг иштинге ажылдап чоралаан, а космос информациязын сайгарарынга херек спектрометр «Интеркосмос» программазын ёзугаар шинчилелдерге ажыглаттынган.

Амгы үеде институтта долгандыр турар бойдустуң, океанның курлавырларының дугайында сан-түңнерни чыып алырынга болгаш сайгарын кылырынга херек далайның автоматчыттынган кочилекизинге приборларны кылып турар. Азербайджан специалистериниг чогаадып кылган гидролокатору, геолокатору болгаш өске-даа техниказы Чер чоогунуң орбитазындан кээп турар информацияны гидрологияга, матеорологияга, Каспий суунуң арын контрольдаарынга дээштин-биле ажыглаар арганы берип турар.

И. БАРСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

Баку

ПУТЁВКА-БИЛЕ

Амыдыралдың совет хевириниң тургускан чаа состериниң аразында «Рабфак» (Ажылчын факультет) деп сес бӧза бар. Революцияның словарынга ол сес алдан чыл бурунгаар кирген. Ынчан февраль 2-де Москвага коммерция институдунуң чанынга (амгы улус ажыл-агыйының Г. В. Плеханов аттыг институду) чуртка эң баштайгы рабфак ажыттынган.

Октябрьның ийиги чылы эгелӧзӧн. Советтериҥ аныак республиказы интервенцияга бүзӧӧлеткен, хамаатты дайынныҥ чалбыыжынга хеме алыскан турза-даа, бодунуҥ келир үезиниҥ дугайыы, бодунуҥ тудуп тургузар ужурлуг турганы чаа делегей дугайын бодап турган. Ынчалза-даа чаа тургузуушкунну билиг чокка, кижи төрелгетениҥ угаан-бодалының тургусканы бүгү байлактарны ажыглавайн тура ыылып шыдавас турган. Оны чаа амыдыралдың эзлери кончуг эки билип турган. Улусчу интеллигенцияны массалыг белеткӧзринге эгени салган рабфак ажылчыннарга болгаш тараачынарга эртемче эжикти ыалбаа-биле ажыдып берген. 1920 чылдың сентябрьда В. И. Ленин «Ажылчын факультеттер дугайында» декретке ат салган. Ол декрет-биле рабфактаны хоойлужудуп быыгланган болгаш оларның ажыл-чорудулгазын тодаргайлаан.

Чаҥгыс-даа чурттуҥ күруне архивтеринде ханы утказыг ыындыг сестерни бижӧӧн хоойлужудулга актызы чок: «...ажылчын факультеттериниҥ кол соруулгазы болза пролетар болгаш тараачын массаларны дӧзди школаже калбаа-биле хаара тудары болур. Бүгү делегейге сурагжаан совет физиктериниҥ, математиктериниҥ, экономистериниҥ, төвгүүлериниҥ, химиктеониҥ болгаш биологтарының хей кезииниҥ чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы рабфактан эгелӧзӧн. 1920 чылда ажылчын факультеттерни 200 бичии-ле ажыг кижи дооскан. 1941 чылга чедир олар 2327 муҥ кижини белеткӧзӧн.

Ада-чурттуҥ Улуг дайынының эгелӧзӧниниҥ соонда рабфактарның эрги хевирлери хагдынган. Ынчалзадаа рабфактың чаҥчылдары быжыгып болгаш хөгжүп келген. Оларның салгачылары аныяк бүдүрүлгечилерге, колхозчуларга, Совет Армиядан чаа халашканнарга университеттерниҥ болгаш институттарның чанынга он чыл буруҥгаар тургускан белеткел салбырлары болур. ССРЭ Конституциязы совет хамаатыларның өөренир, профессия шилип алыр эргезин хоойлу ӧзугаар быжыглаан. Билиглериҥ эҥ чугула эге чадаларының бирӧзӧзи амгы рабфактаа болу берген.

— Өөредилгениҥ ындыг хевири совет студентилериниҥ социал структуразын сайзыраҥгайжыда р ы н г а, ооҥ аразынга амыдырал школазын эртиен, идейлиг болгаш күш-ажылчы каҥнаашкынны алган, бодунуҥ салым-чазанын быжыыбиле болгаш медерелдиибиле тодарадып алган кижилериниҥ кӧзринге улуг арганы бӧзрин ол рабфактарның ажылының он чыл дургузунда дуржулгазы көргүсиен—деп, ССРЭ-ниҥ дӧзди болгаш ортумак тускай өөредилге министриниҥ бирги ораланчызы Н. Ф. Краснов чугаалаан.

Бо чылын чурттуҥ 640 дӧзди өөредилге черлериниҥ чанында белеткел салбырларын тургускан. Төлептиг кандидаттарны дилеп тып алыры-биле профессорларның болгаш башкыларның заводтарже, тудугларже, колхозтарже, шериг кезектериниче барып турары ховар эвес. Казаньның химия-технологтуг институду автономнуг республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери-биле сырыы харылзаалыг. Билиглер чедип алырынга сонуургалдыг, ажылга болгаш хейниитиниҥ амыдыралынга бодун тергиин эки көргүсиен ажылчыннар чыл санында аҥаа өөренири-биле Набережные Челныдан, Стерлитамактан, Бугульмадан кӧӧп турар. Уралда демир-орук транспортунуҥ инженерлериниҥ электромеханиктиг институду «рабфакка» чаа өөреникчилерни баш бурунгаар белеткеп ап турар. «Тик» курска кандидаттар дугайында МКУ-да, Москваның дӧзди техниктиг училищезинде, найысылалдың өске-даа дӧзди өөредилге черлериндe, Ленинградтың, Украинаның, Молдавияның хей-хей өөредилге черлериндe сагыш салып турар. Бо өөредилге чылында студентилер болу берген чүс эныяк кижилерден-не 15 кижи белеткел салбырларының доозукчулары болган. Келир үениҥ он-он муҥ специалистеринге диплом чедип алырының оруу «рабфакка» өөредилгеден, а эртемче орук күш-ажылчы коллективтиҥ берген сүмелериндeн эгелӧзӧр.

Л. БЕРНАСКОНИ.
СЭТА-ныҥ корр.

Хаак спортунга «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниҥ Ыраккы Чөөн чук болгаш Сибирь зонаазының бирги черге дӧзӧ чемпионады бо айның ортан үезинде Новосибирск хоорайга болуп эртер. Ол улуг маргылдаага бистиҥ республикада ол ниитилелдиҥ спортчулары база хынамчалыг белеткениҥ турар.

Тываның спортчу адып камгалаар шилиндек команданың составының хей кезинде Кызылдың № 1 кӧдӧ профессионал-техниктиг училищезиниҥ сургуулдары киргеен. Команданы училищениҥ күш-культура башкызы Михаил Ховалыг белеткеп турар.

ЧУРУКТА: бистиҥ республиканың «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниҥ шилиндек командазында киргеен № 1 кӧдӧ профессионал-техниктиг училищениҥ сургуулдары киргеен. Команданы училищениҥ күш-культура башкызы Михаил Ховалыг белеткеп турар.

ЧУРУКТА: бистиҥ республиканың «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниҥ шилиндек командазында киргеен № 1 кӧдӧ профессионал-техниктиг училищениҥ сургуулдары база хынамчалыг белеткениҥ турар.

Тываның спортчу адып камгалаар шилиндек команданың составының хей кезинде Кызылдың № 1 кӧдӧ профессионал-техниктиг училищезиниҥ сургуулдары киргеен. Команданы училищениҥ күш-культура башкызы Михаил Ховалыг белеткеп турар.

ЧУРУКТА: бистиҥ республиканың «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниҥ шилиндек командазында киргеен № 1 кӧдӧ профессионал-техниктиг училищениҥ сургуулдары киргеен. Команданы училищениҥ күш-культура башкызы Михаил Ховалыг белеткеп турар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

АЖЫЛ КИЖИНИ КААСТААР

Амыдыралдың бедик культуразы дӘӘШ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ РУБЛЬ

— Каям, ооҥ, бичии чүве чедирбейн чор мен, чаҥгыс куу рубльден өскевидем— деп чудаҥгы арынныг, өремеленчек характырлыг, үүлүвӧӧн салы сарбайты өзе берген, бӧрт чок бажының дүгү үүлгүүштелчек, хоюпаган эдектиг, чолдак кара тоннуг кижи, кудумчуга таварышкаш, амыр-менди, солчуп, малмаган байдалын айтыржын турганым, таныырым, кезӧӧделе кылайтыр кеттинишкен чоруур, борбак хүрең шырайлыг малчын эрдеи айтыра-дыр. Ол карманын үжеттине бӧӧрге, мен тургаш:

— Ынчанган херӧӧ чок боор — деп, соксадыпканымны бодум безин эскербейн барыптыр мен. Суурда көскүдеҥи сүргей, шил шоодайлапкан чоруур ийи-чаҥгыс кижилериниҥ бирӧзӧн, ол-ла чолдак кара тоннуг эш мӧӧҥ «бӧуургаамны», эжиниҥ «харамын» сурап чоруй, эрте база берди.

— Аҥаа боор, бербези силериниҥ эргеҥер-ле ыйнаан, кириишеске кириишкеним дӧзӧ, оршӧӧп көрүҥер!—деп буруузундум.

— Чок, харын силер шын кылдыҥар. Холун сунуп келген арагачы бүрүзүгте-ле үлеп чоруур халас аҥна кайда боор ийик. Ол арта-ла «куу рубль» дей-дир, бисте ону совет, күш-ажылчы рубль дӧӧрле болгай.

— Колхозту совхоз кылдыр эде организастаан соонда, орулгаҥар кандыг боор-дур?— деп сонуургалым.

— Малды онча-менди кадарып-хайгааараарын, дүк-таагызын чидириг чокка алырын киприштирбеске безин, ооҥ чаш төлүн доруктургаш, күзүн үзүгге бүрүн дужааган таварылгада, алыры-даа шыырак-ла! Ооҥ кырынга, чүс башка онаштыр мал толун ажыр алганы дӧзӧ немелде төлевир, тус черниҥ агаарбойдузунуҥ онзагайын барымдаалап доктааткан үжен бешхуу база бар болгай. Ак сеткилдиг, кызыл ажылдаар-ла болза, «аҥна карман өйбес» дижири ышкаш, канчаар-даа амыдыран чурттап болур— магалыг шаг ышкажыл бо!— деп чоргаар чугаалааш, ол мендел чарлып чорутту.

АМЫДЫРАЛЧЕ ЧУГАА-СООТ

Чүгле соолгу ийи беш чылдарының аразында безин мал ажылының ӧзулуг мастерлери, үүле-иштиҥ, үениҥ маадырлары болуп ӧзүп, быжыккан малчыннар ыраккы Мөҥгүн-Тайгада-даа эвӧӧн эвес. Чүгле сан талазы-биле эвес, харын мергежилиниҥ, шынар составының аайы-биле оларның хүрӧӧлеҥи калбарын турар. Күш-ажылдың хоочунарындан хойжулар — Мөгөн-Бүреңде Комбу Иргит, Мугурда Серенпатпит Салчак, сарлык кадарчызы Михаил Кеже олар онгу беш чылдың эрткен үш чылдарының плаными болгаш социалистиг хүлӧӧлгелерин оранчок эрте ажыргаш, беш чылды күүседиринге быжыг магадылады тургусканнар. Ол ышкаш бедик көрүзүглерни аныяк хойжулар—«Мөгөн-Бүрен» совхозта Хүлер-оол Ымы, «Малчында» Мочак-оол Доҥгак олар чедип ап, орук айтыкчылары хоочуннарга деҥнешкеннер.

Кайызы-даа республиканың алдарлыг малчыннары чораан, ада-иезин—Биче-оол болгаш Дыртыына Доҥгактарның дагдыныкчы салдарынга даанган, Каргының Белде № 1 бригаданың хойжузу Мочак-оол Доҥгак кыска хуусаада районда сураглыг малчынларның одуруунче үнген. 1979 чылдың үлүүнче ол эрткен чылын-на кирген. Амгы үеде ооҥ коданы кезик кижи ооддашкан, чаш төлү бүрүн онча менди, кышты хүр ажып эртериниҥ четчир чем курлавыры, таарымчалыг чыдынсуур-биле хандыртынган. Аныяк коммунист, партия кежигүүнүҥ бедик адынга үргүлчү төлептиг болбушаан кӧдӧ болгаш район Совединиҥ депутадынга дараалаштыр соҥгудуп, чоокта эрткен областың XVII партия конференциязынга делегат болуп киржир алдархүндүте четкен, хып дӧзӧ чалыы назынында-ла чазактың орден-медальдарын хөрӧӧнге чалаар ачы-хавыяалыг болган.

Мочак-оол малчын ада-иезиниҥ херӧӧн чүгле салгаан эвес, харын оларның үр чылдарда хей, кодан-колан хойну азырап өстүргени—бедик, сүүр Ак-Баштың баарында буянныг кыштаан улам-на алдаржыдып, ында төрӧӧн иезин Дыртыына база ынак эжи Артис-биле кады мал ажылының берге чымыжын болгаш өөрүшкүүн денге үлежип, чурттап орары-биле аас-кежиктиг.

Мочак-оол ында чылыг, чырык бажыҥныг, одар солун көжерде, ап чоруурунга эптиг, делгем ак өглуг. Кыжын —бажыцга, чайын өөнге-даа олурда, оларныҥга келген санымда, ында амгы үениҥ эт-севииниҥ, хеп-сыныың эльбӧӧн, эҥме-сескелиниҥ, азычемниҥ амданныын, аалдың ӧлериниҥ эвилеҥин магадап хаамас кижи мен.

— Амыдыралга херектиг бүгү-ле чүвелер четчир, ол хиреде-ле, чуртталга эжижӧн тудум, кижиниҥ чаа үүлгө сонуургалы ындын ап бар-ла чылар чүве-дир: дүүн тыва аптаралыг, үлгүүрлүг олургаш, бӧгүн дак, шил чайнаан шкафтыг, сервантылыг апаардыр бис. Өске ооҥак үүлдерни чугаалап-даа канчаар, а сон-даарта та кандыг солун этти кижи делгешкен орар чүве—дӧӧш. Артис Мочак-оолче, ай-хы чайынналдыр хүлүмзүрүй аарак, чаҥнагылаар.

— Чугаажок делгӧӧр апаар бис! Районнуҥ ийи суурунда ам безин дыка хей чурттакчылар шагда-ла соодукчуларлыг, хеҥ чуур машиналарлыг, апарган ышкажыгай. Газтын, телевизорнуҥ «бажы» бисче база бӧӧрлеп кел чыдар чүведир—деп, оозу сагыш алындырып каарга, Артис олургаш:

— Бир ӧвес бригадаларны электрижидиптер болза, бис-даа чоонган бис. Аҥ-чем шыгжаар, хеп-сын арыглаар эдиледдериниҥ дузазы-биле продуктуну үреднишкеннеҥ магадылап, хол-биле аштаныы чугдунарындан-даа адырылган турар ийик бис!—дӧӧш кымбир кижиге адаргаан азы хомудаан ышкаш, боданы бергилӧӧр, Ынчан Мочак-оол тургаш:

— «Москва чаҥгыс-ла хүнде туттуна бербӧӧн» дижир болгай, өйү кӧргге, хоорайныы чурттап оргай бис аан. Ол дутайын улуртур-башкарар даргаларывыс бодан-ла турар чүве боор оҥ. Үшкү бригадаже электри шойер доктаалшиитпир-даа бар ийик чоп? Энергия-чырыткылыг апаар хүнүвүс ырак эвес!—деп эжин оожургаткылаар. Совет кӧдӧниҥ кижилериниҥ чүгле материалдыг чаагай байдалы эвес, харын угаан-бодал культуразы кайы хире талыйты өзе бергеиин бо аныяк өг-бүлениҥ чижӧзӧнден көрүп болур. Оларның чагыдылгазында топ болгаш республика солуныры, янзы-бүрү сеткүүлдер, библиотеказында политиктиг болгаш чечен чогаалдың номнары, кӧдӧ ажыл-агый литературалары дӧзӧ, чок-ла чүве чок. Өг-бүлениҥ эп-найыралдыг чурттакчылары радиоприёмниктен солун дамчыдылгаларны, шиилерни, концерттери дыҥнап, хостуг үелериндe номчуп, тускайлаан хүнүндe өөреиин-даа турарлар. Олар Л. И. Брежневтиҥ «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» деп сактышыкыныарын ажыл-херекке удуртулга, амыдыралга кижизиг чоруктарының үлегержӧӧ кылдыр хүлӧӧп ап, аҥаа харыы кылдыр ажылдың ажыктының болгаш шынарын бедидерин хүлӧӧниҥ орарлар боор-дур.

ӨТТҮҢҮШТҮГ ӨГ-БҮЛЕЛЕР

Кӧдӧ ишчилериниҥ ажыл-амыдыралында бир аай мөзүлешкек шынарлардан аҥгыны, чымчак ак хлебти боду быжырып, далган, эзт аймаандан нарын манчыхуужуурларны кылып билир, ооҥ согуна, дус холун болбаазыраткаш, хаарган мӧӧ-чүүҥ кижи чип-ле хамас. Бажыының хүн үнер чүкче көрген соҥазының баарында хөрүүн урган коошпада чөрлик даг согуназы, чайгы ышкаш, ногаарага берген турары таварылга эвес.

— Каш чылдар мурнунда шериг албанындан халашкаш, комсомолчу путёвка-биле хойжулай бергеш, ол-ла хевӧр Кара-Хову бригадазында малчын апарган, аныяк коммунист Чудурукпай Иргиттиҥ бажыының шимелдези бир янзы—хол биле даараан, аргаан үүлдер. Ооҥ душтуу Клара, хойга хураган ыдын эмзирериндeн дудак чокка, ураншевер хол ажылынга өөреиин алган чүве-дир. Клараның удазын, үүнден аргаан кылыларын «садыгынындан ылгалбас» дижиш, улус мактап чугаалажыр.

Совхозтуҥ конторазында Хеймер Кара-оолдуҥ бажыңынга кире бӧӧрге, тарымал чечектерден кижиниҥ караа шокарадайын, думчукка чаагай чыт айдызалын келири-биле онзагай, Мугур-Аксында ишти-дашты-даа көрүштүг, эҥ шыырак дериг-херекседдерлиг дирткен бажыңнарның бирӧзӧн-даа ол, Ооҥ хериминиҥ иштинде, күзүүгү дег, кылаҥайның турар кызылсарыг «Москвичин» эрткендүшкен чандыр көрбес. Ол өг-бүле бюджединиҥ хостуг артыкшылыындан бодарап келген.

Ийе, Александр Кара-оол деп кымыл ол? Мөҥгүн-Тайгада Орденниг деп шола-биле сурагжаан, партииниҥ болгаш күш-ажылдың хоочуну, ССРЭ-ниҥ хей-хей орден-медальдарыныҥ болгаш ТАР-ның «Республика орденниҥ» эдилекчизи, ам дагдыныкчы-пенсионер Салчак Кара-оол Хувутуовичниҥ оглу, Кара-Ховуда комсомолчу аныяктарныҥ хойжу бригадазын бут ыырынга тургузу бригадирлӧӧш, эрткен чылдан бӧӧр Каргының Белде № 1 бригаданы биллилиг удуртуп келген, областың партия конференциязының делегады болгаш СӘКП обкомунуҥ кежигүүнү чедир дешпӧӧн аныяк кижи-дир. Ажыл кижизин каастаар, аддаржыдар деп чүве ол-дур ийи!

Кадыр-берт Тоолайлыгда, Мөҥгүн-Тайганың чырс баарында сарлыкчы хөрӧӧжен өг-бүле ӧлери—Удук Доҥгак, Мунзук Доҥгак, Каргы унунда кошкар каларчызы Күвзецмаа Өпец, № 2, 3, 4 хойжу бригадаларның малчыннары— Дарья Хунан-Кара, Өшку-Саар Борарган, Анчымаа Доҥгак, ыраккы Мөгөн-Бүренде Боракыс Кӧже болгаш өске-даа онон херӧӧжен кӧдӧ ишчилер чурттап орар орап-саваының карак чылчырыктаар арыг-сиилин-биле кижилерни магадып турарлар.

Бо чүүлде таныштырганым кӧдӧ ишчилериниҥ күш-ажылчы, бай-шыырак, культуралыг амыдырал-чуртталгазы чамдык ажыктыг ажыл кылбас, мангысталчак, хожудаган аажы-чаҥныг ийи-чаҥгыс кижилерни оваарылдырып, иштилелге туружун эде сайгарарынче, совет амыдырал хевирин хүндүлеп көөрүнче албадаарыга дӧмек болур дӧзӧнге бүзүрӧӧр-дир мен.

Салчак МОЛДУРГА.

АЙНЫҢ КИНОЛАРЫ

АГААР

«Чыл чамдыкта чеди янзы агаарлыг болгулаар» деп орус үлегер домак бар. Шыпап-ла ынчатташ эрткен январь айда бистиҥ республикага агаар шак-ла ыыдыг болган.

Айның баштайгы хүннериндe агаарның температураазы 30—35 градус, а айның сестен 12-ге чедир соок дыныг 45—50 градус чедир соогаи. Республиканың чамдык районнарынга, ылаҥгыя Тожуга соок январьда 54 градус четкен. Ынчалза-даа январьның сӧолгу хүннериндe соок үүле 5—10 градус четкен, а январь 24-те безин хар эрин турган. Январь айда шак мыыдыг чылыг сӧолгу чылдарда черле болбаан. А айның сӧолгу ийи хонуунда соок база шыырак болган.

Бо чылдың февраль ай чылыг болур. Сооктуҥ ортумак температураазы 25—34 градус, а республиканың соҥгу талазынга соок үүле 20—24 градус болур. Ай дургузунда кылын эвес хар чаар. Ооҥ кылыны үүле 2—5 миллиметр чедер.

Айның бирги чартыында дүне соок 32—37, а хүндүс 20—25 градус чедир соор. Айның ийиги чартыында дүне 27—32 градус, а хүндүс 18—23 градус, а чамдык черлерге 40 градус чедир соор болур. Февральдың сӧолгу беш хонуунда чылыр. Дүне 25—30 градус, хүндүс 15—20 градус соор. Ай дургузунда кошкак хаттар хадыыр.

Н. ПАВЛОВА.

Кызылдың гидрометеообсерваториязының агрометеорологу.

Ол бодунуҥ кадайы Зинага ханы ынакшылы-биле бүгү назыкында бердинген. Назыхары дӧгүй бергеш, чурттап эрткен үеэин база катап сактып, ынакшылдың болгаш эреглединиҥ эҥ чылыг сестерни Филиппок кадайы Зинага тураскааткан. Бо бүгү дӧӧрге ооҥ амыдыралының аас-кежин, өөрүшкүүт, чоргааралы.

Рольдарда— Юрий Богатырев, Кирилл Лавров, Бруно Фрейндлих болгаш өскелердaa ойнап турарлар. Кинону «Ленфильм» киностудияга үндүргеи.

«Кыйыг» деп кинону «Беларусьфильм» киностудияга үндүргеи. Киноиуҥ кол рольдарында Владимир Самойлов, Майя Булгакова, Евгений Шутов олар ойнап турарлар.

Совет Армияның хүрӧӧлеҥинден халашкан Леня Парасочка хоорайлар аразынга арыгжар пассажирлер дажыыр автопаркка чолаачылап кирип алган. Ооҥ-биле дуржулгалыг чолаачы Волович дӧӧрӧн кады ажылдаар болган. Аныяк оолга ол онзагай кижи кылдыр көзүлген. Лёнька эскерип көрүп турарга Волович дӧӧрӧн хөлүн эрттир эльбекшилдиг чурттап турар болган, хирезин бодаарга «хажыызылдан» орулга ап турар хире. Лёнька ооҥ дугайын баштайгы үелерде эки билбейн барган. Чүте дӧӧрге ол Воловичиниҥ уруу Люсяга ынакшаан.

Лёняның салым-чолу кандыг болганын ук фильмден сонуургаи көөр силер.

База-ла «Беларусьфильм» киностудияга үндүргеи «Кара хадын» деп кинода дайын айыылынга таварышкаш, бүгү кадыг-бергеин чурттап эртип, амыдыралды тургузушкан бүдүн салгалдың салымчолунуҥ дугайында төөгүн турар. Андрей Хмара — таныкст, тулчуушкун үезинде аар кемдеп-кергӧӧн. Харындаа дириг арткан. Суур чурттуг кыс Надя биле Антосырей ону камгалап алгаш, партизаннар лагериче чорудупкан. Дайынның кадыгберге чылдары, радист Таняга ооҥ ынакшылы, чарлыышкын. Тиилелгениҥ бүдүүзүнде Андрей Минскиниҥ автозаводунга келген, ону катап тургузушкан...

«Дӧӧрги Робинзон» (Италия). «Шериф деп шолалыг истекчи» (Франция) деп даштыкы киноларны база көрүп болур силер.

В. ВАСИЛЬЕВА,
кинопрокат конторазының методисти.

Болуушкуннар, фактылар

МАРГЫЛДААЛАР

Февраль айда бистиҥ республикага улуг болгаш солун спортчу маргылдаалар эртер. Оларның иштинде хостуг хүрешке Сибирь чемпионады корукчулерге эн-не солун болур. Ол маргылдаага Красноярскиниҥ, Новосибирскиниҥ, Кемеровоныҥ, Тываның болгаш Сибирьниҥ өске-даа черлериниҥ шилиндек мөгелери хүрежир. Чемпионат февральдың 15—18 хүннеринде Кызылдың «Херел» спорт залынга эртер. Тываның командазы аҥаа хынамчалыг белеткениҥ турар.

Республиканың бирги чери дӧӧш мячиляг хоккейге маргылдаа Ак-Довуракка февраль 15—18 хүннеринде эртер.

Совет күш-дамыр кижилиг-дилгезиниҥ программалыг үүлезини— ГТО-ныҥ нормаларының хей хевирлерни дужаарының республика маргылдаазы февраль 24—25 хүннеринде Кызылга болур.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодуныҥ хүүнге тураскааткан база өске-даа маргылдаалар республиканың чер болганынга эртер.

ХҮН ДУРТУ

Айның эгезинде хүн дурту сес шак 38 минута чедип турар. Хүн сес шак 25 минутала үнгеш, кежее беш шак үш минута үезинде ажар. Айның ортан үезинде хүн дурту тос шак 37 минута чедер. Хүн эртен чеди шак 56 минутада үнер болгаш беш шак 33 минутада ажар.

Февральдың төнчүзүнде эртен хүн чеди шак 26 минутада үнер, кежее алды шак бир минута чедип турда ажар. Хүн дуртунуҥ узуну он шак 35 минута чедер.

ТУРАСКААЛДЫГ ХҮННЕР

Бо айда ындыг хүннер эвӧӧн эвес. 60 чыл бурунгаар февраль 2-де Москвага баштайгы ажылчын факультет ажыттынган. База-ла алдан чыл бурунгаар РСФСР-ниҥ Улус Комиссарларының Чөвүлели Уруглар камгалалыныҥ чөвүлелиниҥ дугайында декретти хүлӧӧп алган.

Орус чогаалчы болгаш дипломат А. С. Грибоедовтуҥ мөчӧӧнинden бӧӧр 150 чылы февраль 11-де.

Совет математик А. А. Самарскийниҥ төрүттүүгениҥden бӧӧр февраль 19-та 60 чыл ою.

Индияның болгаш делегейниҥ ажылчын шимчӧӧшкининиҥ ажылдакчызы Аджой Кумар Гхоштуҥ төрүттүүгениҥden бӧӧр 70 чылы февраль 20-де болур. Украин совет композитор Л. Н. Ревуцкийниҥ төрүттүүгениҥden бӧӧр 90 чылы —февральдың 20-де.

Орус актёр болгаш театр ажылдакчызы Ф. Г. Волковтуҥ төрүттүүгениҥden бӧӧр 250 чылы февраль 20-де.

Февральдың 24-те СӘКП-ниҥ XXV съездиниҥ ажыттынган хүнү. Карл Маркс болгаш Фридрих Энгельстиҥ бижӧӧни «Коммунистиг партияның Манифестизи» 1848 чылдың февральда үнген.

Совет физик Л. А. Арцимовичниҥ төрүттүүгениҥden бӧӧр 70 чылы. Коммунистиг партияның шылгаранган ажылдакчызы, В. И. Ленинниҥ кадайы, өйнүү болгаш соратниги Н. К. Крупскаяның төрүттүүгениҥden бӧӧр 110 чылы февраль 26-да болур.

Совет Эвилелиниҥ Маадыры, генерал-майор, Ада-чурттуҥ Улуг дайынының чылларында Украинаның девискӧӧринге партизан шимчӧӧшкининиҥ организакчыларының болгаш удуртукчуларының бирӧзӧн С. В. Рудневтиҥ төрүттүүгениҥden бӧӧр 80 чылы айның төнчүзүнде болур.

Февральда бистиҥ республиканың культура амыдыралында бир онзагай болуушкун — Тыва АССР-ниҥ Композиторлар Эвилелиниҥ үндезиден тургузары болур. Февраль 5—7 хүннеринде найысылал Кызылга чаа чогаадыкчы эвилелдиҥ баштайгы пленуму болур. Аҥаа тыва композиторлар организастыг айтырыгларны чугаалажыр, эвилелдиҥ баштаар черин соҥгуур болгаш партта Москвага болуп эртер ССРЭ-ниҥ Композиторлар эвилелиниҥ съездиниге делегаттарны соҥгуур, ук эвилелдиҥ моон соҥгаргы кылып чорудар ажылдарының дугайында чугаалажып көөр.

БАШТАЙГЫ ЧЫЫШ

Тыва АССР-ниҥ Композиторлар Эвилелиниҥ баштайгы пленумунга ССРӨ-ниҥ, РСФСР-ниҥ Композиторлар Эвилелиниҥden, Бурятиядан, Хакасиядан, Алтайдан, Новосибирскиден аалчылар келир.

Тываның профессионал болгаш бот-тывынгыр композиторларының симфония талазы-биле музыка чогаалдарын республиканың хөгжүм-шин театрынга, а камерлиг чогаалдарын филармонияга дыҥнаар.

тв

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.40—Эртенги гимнастика.
11.05—«Аныяктарныҥ чогаадылгазы».
11.35—«Силерге, ада-иелер».
12.05—«Буратинонуҥ делгелгеези».
12.35—«Эки бараанларны хейвү».
13.05—«Бүгүн делегсйде».
13.20—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
13.50 — «Музейлерде болгаш делгелге аалдарында». ССРӨ-ниҥ улустуҥ чурукчузу Н. И. Жуков.
14.20—«Спортлото» тиражы.
14.35—«Музыка абонементизи». «Операныҥ аныяк ыраажылары». Делегей конкурузуныҥ лауреады И. Морозов.
15.05—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырладыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар.
15.50—«Павел Аэдоницкийниҥ ырлары». Фильм-концертиҥ баштайгы көргүзүү.
16.35—«Тэсси» серииядан уругларга фильм: «Тэсси Пуманыҥ амы-тынын алган», «Салым-чолдуҥ таварылгалары».
17.25—«ССРӨ-ниҥ Дӧӧдиҥе соҥгуулдарга уткуштур».
17.40—«Челӧӧш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының үшкү делегей фестивалы. Финляндия.
18.10—«Биллингир-даа боз, алдентиг». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
19.10—М. Глинка Арфага ийи аялга.
19.20—«Почтачының тоолу». Мультфильм.
19.45—«Никарагуа: демиселуламчылаа ы ш а а н». Дамчыдылганы корреспондент Л. Новиков чорудар.
20.30—Фигурлуг чүүгүлаашкын талазы-биле Европаның чемпионады. Спортчу таныылар. Загребтен дамчыдылга.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.05—«Кино көрүкчүзүнүҥ спутниги».
23.35—00.35—«Бо чоокта чаа, бо шагда-ла болган». Л. Утесовтуҥ, В. Тонковтуҥ, Б. Владимировтуҥ, Л. Гурченконуҥ болгаш өскелериниҥ-даа киржилгези биле эстрада программазы. Төвгенде—медрӧлер.

агаар

Богун республикага болгаш Кызылга бүргеи, аҥзыр, чамдык черлерге быскан хар чаар. Соҥгу-барыын чук угланыышкынныг хаттың дүргеш секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температураазы 16—21, чамдык районнарга 7—12, Кызылга 18—20 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВПИ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Улан» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.20, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Суг адааның хаан черниҥ даҥгыназы» 9.10, 10.40, «Чишачгук—Улуг Чылан» 12.10, 13.55, 15.40, «Сангам» 17.25, 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бодап тыпкандыр сен, байыр чедирейн» 15.00, «Маҥнап орар кижи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ай чаазының дүнезинде» 18.40, 20.30. «Белеп болуҥар, дӧӧргн мындаагылар» 15.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыр № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуҥ 2-24-63, редакторнуҥ оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузу кылдыстериниҥ 2-37-13, пропаганда кылдызиниҥ 2-31-75, культура кылдызиниҥ 2-23-54, кӧдӧ ажыл-агый кылдызиниҥ 2-21-47 үлетпүр кылдызиниҥ 2-22-64, чаагай кылдызиниҥ 2-41-27, информаган кылдызиниҥ 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16933. Чагыг № 64.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелериниҥ типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыр № 1). ТС—00432.